



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ,
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ

Διπλωματική εργασία

Η σχολική φοίτηση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων: η
περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων

School attendance of vulnerable social groups: the case of
unaccompanied minors

ΤΟΥΨΗ ΕΙΡΗΝΗ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μενδρινού Μαρία, Καθηγήτρια, Ευρωπαϊκή Πολιτική, Οικονομία και
Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Μέλη επιτροπής:

Ασδεράκη Φωτεινή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Θεωρίες Ευρωπαϊκής
Ολοκλήρωσης: Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική
Αρανίτου Βάλια, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πολιτική και Ιστορική
Κοινωνιολογία

Πειραιάς,

Οκτώβριος 2021

Έχω διαβάσει και κατανοήσει τους κανόνες του ΠΜΣ που περιέχονται στον Οδηγό Συγγραφής ΔΕ και ιδιαίτερα όσα συνιστούν λογοκλοπή. Δηλώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί προϊόν αποκλειστικά δικής μου προσπάθειας, υπό την καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή, ενώ για όλες τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν περιλαμβάνονται οι αντίστοιχες αναφορές.

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Abstract.....	2
Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο 1. Η έννοια της ανηλικότητας	6
1.1 Τα Δικαιώματα των Ανηλίκων.....	6
1.2 Διακρίβωση της ανηλικότητας.....	8
1.3 Ασυνόδετοι ανήλικοι πρόσφυγες αιτούντες άσυλο	9
Κεφάλαιο 2. Συνθήκες διαβίωσης ασυνόδετων ανηλίκων.....	13
2.1 Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ).....	14
2.2 Προστατευτική φύλαξη.....	15
2.3 Safe zones- Ασφαλείς Ζώνες.....	17
2.4 Ξενώνες Ασυνόδετων Ανηλίκων	18
Κεφάλαιο 3. Θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των προσφύγων	19
3.1 Το δικαίωμα στην εκπαίδευση	19
3.2 Πρόσβαση στη δημόσια τυπική εκπαίδευση.....	20
3.3 Ο θεσμός των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ)	21
Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας	24
4.1 Σκοποί και στόχος της έρευνας: ερευνητικά ερωτήματα.....	24
4.2 «Θεμελιωμένη θεωρία»: Μεθοδολογική προσέγγιση και μεθοδολογικά εργαλεία	26
4.3 Πληθυσμός έρευνας και δειγματοληψία	27
4.4 Διαδικασία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων.....	28
4.5 Αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας	30
Κεφάλαιο 5. Παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας.....	31
5.1 Ανοιχτή κωδικοποίηση και κατηγορίες in vivo	31
5.2 Αξονική Κωδικοποίηση των δεδομένων.....	37
5.3 Επιλεκτική κωδικοποίηση.....	40
6. Συμπεράσματα	46
6.1 Η κοινωνική κατασκευή της ευαλωτότητας.....	46
6.2 Η επίδραση της ευαλωτότητας στη σχολική φοίτηση των ασυνόδετων ανηλίκων προσφύγων.....	47
Βιβλιογραφία	50
Παραρτήματα	53

Περίληψη

Η επιτυχής ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων ορίζεται από ένα συνεχές μέτρων προστασίας και μέριμνας. Η διασφάλιση ασφαλών συνθηκών διαβίωσης, η προστασία της ψυχικής και σωματικής υγείας του παιδιού, η εκπαίδευση, τα θετικά ερεθίσματα και η ανάπτυξη δεξιοτήτων και ταλέντων αποτελούν καλές πρακτικές για την κοινωνική ένταξη των παιδιών στην εκάστοτε χώρα υποδοχής. Η παρούσα εργασία διερευνά τη σχέση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων με την εκπαίδευση και τον όρο «ευαλωτότητα» που τείνει να προσδιορίζει τον πληθυσμό των ασυνόδευτων παιδιών. Μέσα από την ανάπτυξη ενός ερευνητικού σχεδιασμού θεμελιωμένης θεωρίας, προσπαθούμε να διερευνήσουμε πώς κατασκευάζεται κοινωνικά η ευαλωτότητα και ποια η επιρροή της στη σχολική ζωή των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Κατά την άποψή μας, η έννοια της ευαλωτότητας αποτελεί ένα σύνθετο εργαλείο αξιολόγησης των δυσκολιών, που τείνει να προσδιορίζει την ταυτότητα των ανήλικων, λειτουργώντας ανασταλτικά στη διαδικασία της σχολειοποίησης και της κοινωνικής ένταξης.

Λέξεις- Κλειδιά: ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες, ευαλωτότητα, σχολειοποίηση, δικαιώματα, θεμελιωμένη θεωρία

Abstract

Successful integration of unaccompanied minor is defined by a continuous measure of protection and care. Ensuring safe living conditions, protecting the child's mental and physical health, education, positive stimuli, developing skills and talents are some good practices for the social inclusion in the host country. This paper explores the relationship between unaccompanied minor and education and the term of "vulnerability" that tends to identify the population of unaccompanied children. Through the development of a grounded theory research project, we try to explore how vulnerability is constructed by the society and the impacts on the school life of unaccompanied minor. In our view, vulnerability is a complex tool for assessing the difficulties, which tends to identify the minors, acting as a deterrent to the process of schooling and social inclusion.

Keywords: unaccompanied minors, vulnerability, schooling, rights, grounded theory

Εισαγωγή

Το ζήτημα των ασυνόδευτων ανηλίκων πραγματεύεται σε πλήθος εργασιών, καθώς και σε ευρωπαϊκές και εθνικές εκθέσεις με κύρια αναφορά στη δυσλειτουργία του συστήματος ως προς τη διαχείριση των προσφυγικών ροών. Μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού αυτού αποτελούν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, των οποίων ο αριθμός στην Ελλάδα ανέρχεται στους 4.962 βάσει των τελευταίων στοιχείων που δημοσίευσε το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε. Κ. Κ. Α) στις 31 Οκτωβρίου 2019 (Ε.Κ.Κ.Α, 2019).

Πρόκειται για παιδιά που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους και έφτασαν στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύονται από κάποιον ενήλικο υπεύθυνο για τη φροντίδα τους. Οι κυριότεροι λόγοι που οδήγησαν τα παιδιά να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους είναι οι εμφύλιες συρράξεις, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η διάλυση της οικογένειας λόγω θανάτου ή φυγής των γονέων και η αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής (Σπυροπούλου, 2016).

α) Σκοπός της εργασίας και ερευνητικά ερωτήματα

Η εργασία αποτυπώνει το ζήτημα της σχολικής φοίτησης των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων που διαμένουν σε προσωρινές δομές φιλοξενίας και σε ξενώνες. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να αναδειχθεί το νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων και κατ' επέκταση να διερευνηθεί κατά πόσο οι ευρωπαϊκές και κρατικές πολιτικές συμβάλλουν στην προάσπιση του δικαιώματος στην εκπαίδευση για τον πληθυσμό των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων.

Η ομάδα των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων αποτελεί μείζον θέμα ως προς τη διαχείρισή τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς συνιστά μια ιδιαίτερα «ευάλωτη» κατηγορία που συσσωρεύει δύο απόλυτα προστατευμένες ιδιότητες. Αρχικά, ως ανήλικοι, χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας βάσει της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ως πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, ο νομοθέτης οφείλει να θεσπίζει ειδικότερες διατάξεις για τη νομική και κοινωνική τους προστασία προς μια υποστηρικτική κατεύθυνση. Στην Ελλάδα το ζήτημα

της ειδικότερης προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων που αιτούνται άσυλο εμφανίστηκε ως χωριστό ζήτημα πρόσφατα στην ελληνική νομοθεσία.

Καθοριστική σημασία στην αναγνώριση της ανάγκης ειδικής αντιμετώπισης των ανηλίκων προσφύγων είχαν οι παρεμβάσεις των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και του Συνηγόρου του Παιδιού, οι οποίοι ασχολούνται με τα δικαιώματα των προσφύγων, τα δικαιώματα του παιδιού και κατ' επέκταση με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Έχοντας υπόψη μας ότι η έρευνά μας αφορά τη σχολική φοίτηση της ομάδας των ασυνόδευτων ανηλίκων, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε τα ερευνητικά μας ερωτήματα ως εξής:

1. Πώς κατασκευάζεται κοινωνικά η ευαλωτότητα;

2. Πώς επιδρά ο προσδιορισμός της ευαλωτότητας στη σχολική φοίτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων;

Η συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων θα γίνει με βάση, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, τις γενικές κατευθύνσεις αλλά και τους περιορισμούς που ενέχει ένας μεθοδολογικός σχεδιασμός «θεμελιωμένης θεωρίας» (Glaser, & Strauss, 1967;2000). Αυτό σημαίνει ότι η γενίκευση των συμπερασμάτων και απαντήσεων των ερευνητικών ερωτημάτων, αφορά την διατύπωση μιας ερμηνευτικής θεωρίας, με βάση τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν από τον ερευνώμενο πληθυσμό.

β)Μεθοδολογικές προσεγγίσεις της έρευνας

Η ποιότητα και το είδος ερευνητικών ερωτημάτων που διατυπώσαμε, παραπέμπουν αναγκαστικά στην επιλογή ενός ερευνητικού σχεδιασμού που να βασίζεται στη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Με βάση τον τρόπο διατύπωσης των ερευνητικών ερωτημάτων μας, αλλά και τον κύριο σκοπό της έρευνας μας, αποσκοπούμε στην διαμόρφωση μιας «θεμελιωμένης θεωρίας» που να εξηγεί μια συγκεκριμένη διαδικασία γεγονότων, δραστηριοτήτων ενεργειών και αλληλεπιδράσεων που συμβαίνουν εντός ενός συγκεκριμένου χρονικού και τοπικού πλαισίου. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ενδιαφέρον, μετατοπίζεται προς τη συστηματική περιγραφή και ανάλυση διαδικασιών αλληλεπίδρασης, με βάση συγκεκριμένα θέματα και αναλυτικές κατηγορίες.

γ)Διάρθρωση της εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αποτυπώνεται η έννοια της ανηλικότητας, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα δικαιώματα των ανηλίκων και τη διαδικασία διακρίβωσης της ηλικίας που συνοδεύει τους ασυνόδευτους ανήλικους αιτούντες άσυλο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση των συνθηκών διαβίωσης των ασυνόδευτων παιδιών (Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, Προστατευτική Φύλαξη, Ασφαλείς Ζώνες, Ξενώνες Ασυνόδευτων Ανηλίκων).

Στο τρίτο κεφάλαιο της ερευνητικής εργασίας αναφερόμαστε στο θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης των προσφύγων, κάνοντας, αρχικά, λόγο για το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση, την πρόσβαση τους στη δημόσια τυπική εκπαίδευση και παρουσιάζοντας τον επικρατούντα θεσμό των Τάξεων Υποδοχής.

Περνώντας στο δεύτερο μέρος της εργασίας μας, στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζουμε τη μεθοδολογική προσέγγιση (*Θεμελιωμένη Θεωρία*) και τα εργαλεία της έρευνάς μας, τους σκοπούς και τους στόχους, τον πληθυσμό που συμμετείχε στην έρευνα και τη διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων μας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας, βασισμένη στα τρία στάδια κωδικοποίησης της θεμελιωμένης θεωρίας, στην ανοιχτή, την αξονική και την επιλεκτική κωδικοποίηση.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, παραθέτουμε τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνά μας, απαντώντας στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε θέσει από την αρχή της εργασίας μας.

Κεφάλαιο 1. Η έννοια της ανηλικότητας

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τον ορισμό και τα δικαιώματα των ανηλικών όπως αυτά ορίζονται στη «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», την έννοια της ανηλικότητας, καθώς και τα χαρακτηριστικά των ανηλικών που αιτούνται άσυλο.

1.1 Τα Δικαιώματα των Ανηλικών

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα παρατηρούμε μια κινητικότητα προσανατολισμένη στην επίτευξη της προστασίας και της μέριμνας για το παιδί, στο πλαίσιο του γενικότερου προβληματισμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το 1924 στη Γενεύη έγινε η πρώτη συντονισμένη προσπάθεια με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού, η οποία αποτελεί το πρώτο διεθνές κείμενο που πραγματεύεται τη νομική κατάσταση των ανηλικών. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών προχώρησε σε πληθώρα συμβάσεων που αφορούν την προστασία του παιδιού, όπως η Σύμβαση κατά των διακρίσεων στην εκπαίδευση (1960). Τον Νοέμβριο του 1989 υπογράφηκε ομόφωνα η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού η οποία έχει κυρωθεί από 191 κράτη. Η Ελλάδα προχώρησε στην κύρωση της Σύμβασης το 1992 με το Ν.2101/1992.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ασχολείται με τις ανάγκες και τα δικαιώματα του παιδιού και απαιτεί από τις συμβαλλόμενες χώρες να ενεργούν με γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών. Με βάση την ιεραρχική της αξία, σε κάθε περίπτωση σύγκρουσης με κοινό εσωτερικό νόμο, η Διεθνής Σύμβαση υπερισχύει.

Το άρθρο 1 της Σύμβασης ορίζει ως ανήλικο «κάθε φυσικό πρόσωπο που δεν έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του» αφήνοντας βέβαια το περιθώριο για πρόβλεψη μικρότερου ηλικιακού ορίου από την εσωτερική νομοθεσία κάθε χώρας. Σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα το άτομο αποκτά δικαιοπρακτική ικανότητα και περνά στην ενηλικότητα όταν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης (φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσιακής ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης). Το άρθρο αυτό συνιστά ηθική και κοινωνική υποχρέωση για ισότιμη

μεταχείριση και συνάδει με το άρθρο 4 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος που καθιερώνει την αρχή της ισότητας.

Στο άρθρο 3 της Σύμβασης καθιερώνεται η προστασία του παιδιού από τις δικαστικές, διοικητικές, νομοθετικές αποφάσεις. Τα κράτη είναι υποχρεωμένα να δίνουν προτεραιότητα στο συμφέρον του παιδιού αλλά και να επιδεικνύουν τον δέοντα σεβασμό στα άτομα που ασκούν την επιμέλειά του.

Το άρθρο 7 κάνει λόγο για το εγγενές δικαίωμα του παιδιού στη ζωή και την ανάπτυξη σε κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό και πολιτικό επίπεδο. Για τα παιδιά αυτό περιλαμβάνει τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη που είναι αποτέλεσμα της τροφής, στέγης, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και εκπαίδευσης.

Η ικανότητα των ανηλίκων να εκφράζουν ελεύθερα και ανενδοίαστα τη γνώμη τους σχετικά με οποιοδήποτε θέμα, αναφέρεται στο άρθρο 12 της Σύμβασης. Το κράτος υποχρεούται να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα που θα εξασφαλίζουν στο παιδί τη δυνατότητα έκφρασης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ανήλικοι προστατεύονται στην ίδια κατεύθυνση και από τη Σύμβαση που κυρώθηκε με τον ν. 2502/1997 που αναγνωρίζει διαδικαστικά δικαιώματα για τους ανηλίκους.

Στο άρθρο 13 επισημαίνεται ότι κάθε παιδί μπορεί να εκφράζεται ανεξάρτητα από το μέσο που χρησιμοποιεί, η επιλογή του οποίου επαφίεται στην προσωπική του βούληση. Με αυτό τον τρόπο, έχει τη δυνατότητα να εκφράζεται προφορικά, γραπτά, μέσω του τύπου ή και μέσω καλλιτεχνικής έκφρασης, η οποία μάλιστα προστατεύεται αυτοτελώς από το άρθρο 16 του Συντάγματος ως ανεπιφύλαχτο δικαίωμα. Αν και η Σύμβαση παρέχει πληρέστερη προστασία, η ελευθερία της έκφρασης προστατεύεται και από το ελληνικό Σύνταγμα μέσω του άρθρου 14 παρ. 1.

Τα συμβαλλόμενα Κράτη σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, όπως αναφέρεται στο άρθρο 14. Στα πλαίσια της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και δεδομένου ότι τα βιώματα της παιδικής ηλικίας είναι ζωτικής σημασίας, τα δικαιώματα αυτά πρέπει να τελούν υπό καθοδηγητικό έλεγχο.

Στο άρθρο 15 κατοχυρώνεται το δικαίωμα του παιδιού στην ελευθερία του να συνεταιρίζεται και του να συνέρχεται ειρηνικά.

1.2 Διακρίβωση της ανηλικότητας

Ως διακρίβωσης της ανηλικότητας (age assessment) καλείται η διαδικασία η οποία εφαρμόζεται από αρμόδιους κρατικούς φορείς προκειμένου να προσδιοριστεί η ηλικία ενός ανήλικου που στερείται τα αναγκαία νομιμοποιητικά έγγραφα που πιστοποιούν την ηλικία του. Ο χαρακτηρισμός προσώπου ως ενήλικου παρατύπως εισερχομένου στη χώρα και όχι ως ασυνόδευτου ανήλικου έχει σημαντικές επιπτώσεις.

Η απουσία ενός αξιόπιστου συστήματος διακρίβωσης της ηλικίας δημιουργεί πολλά προβλήματα. Η πλειοψηφία των ασυνόδευτων ανηλίκων που εισέρχονται στη χώρα στερείται νομιμοποιητικών εγγράφων με αποτέλεσμα η καταγραφή της ηλικίας τους να γίνεται από τις αστυνομικές αρχές με βάση τη δήλωση των ιδίων και ανάλογα με την κρίση του αστυνομικού οργάνου. Η εξάρτηση της διαπίστωσης της ανηλικότητας από την κρίση του αστυνομικού με μόνο κριτήριο την εμφάνιση του αλλοδαπού γεννά σοβαρές αμφιβολίες ως προς την ορθότητα.

Οι ανήλικοι θα πρέπει να καταγράφονται στα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής όπου υπάρχει κανονιστική πρόβλεψη της διαδικασίας διακρίβωσης της ηλικίας σύμφωνα με την κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 3907/2011 Υπουργική απόφαση (Υ1ΓΠ οικ. 92490/2014) που θέσπισε το «Πρόγραμμα ιατρικού ελέγχου ψυχοκοινωνικής διάγνωσης και υποστήριξης και παραπομπής των εισερχομένων χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα υπηκόων τρίτων χωρών σε δομές πρώτης υποδοχής» (Συνήγορος του Πολίτη, 2014). Είναι προφανές ότι η απουσία θεσμικού πλαισίου συνεπάγεται και τη διακριτική μεταχείριση των ασυνόδευτων ανηλίκων που δεν καταγράφονται σε Κέντρο Πρώτης Υποδοχής σε σχέση με τους υπόλοιπους. Με αυτό τον τρόπο, προσβάλλεται η ρήτρα απαγόρευσης των διακρίσεων σε βάρος παιδιών, που αναφέρεται στο άρθρο 24 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αναφορικά με την προστασία της ανηλικότητας αλλά και του άρθρου 2 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού που αναφέρθηκε παραπάνω, περί υποχρέωσης των κρατών να προστατεύουν αποτελεσματικά τα παιδιά από κάθε μορφής διάκριση.

Συχνά, παρατηρείται το φαινόμενο άτομα καταγεγραμμένα ως ενήλικες να προβάλλουν τον ισχυρισμό περί ανηλικότητας σε μεταγενέστερο χρόνο, ισχυριζόμενοι ότι οι αστυνομικές αρχές καταχωρούν διαφορετική ηλικία από αυτή που δηλώνουν. Σε αυτή την περίπτωση γίνεται παραπομπή σε τμήματα δημόσιων νοσοκομείων για τη διενέργεια ιατρικών εξετάσεων, όπως αναφέρεται στο άρθρο 12 παρ. 4 ΠΔ 114/2010. Οι εξετάσεις περιλαμβάνουν ακτινογραφία αριστερού καρπού, άκρας χειρός και οδοντιατρική εξέταση, χωρίς να συνοδεύονται από ψυχοκοινωνική εκτίμηση. Η διακρίβωση της ηλικίας

μέσω των συγκεκριμένων εξετάσεων αμφισβητείται από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα των ειδικών στο χώρο της υγείας, καθώς παρατηρείται απόκλιση μεταξύ της οστικής ηλικίας, που απεικονίζεται ακτινογραφικά και της βιολογικής ηλικίας, απόκλιση η οποία μπορεί να αυξηθεί με την πρόοδο της ηλικίας ή με τη φυλή του εξεταζόμενου. Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι μετά την ηλικία των 15 ετών είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσδιοριστεί με ακρίβεια η βιολογική ηλικία του ατόμου (Schmeling A. et al., 2011). Άρα, οι επιμέρους εφαρμοζόμενες ιατρικές μέθοδοι διαπίστωσης της ανηλικότητας δεν είναι σε θέση να εκτιμήσουν με ακρίβεια την ηλικία ενός ατόμου, παρά μόνο ένα ηλικιακό εύρος.

Κάθε φορά που η ηλικία δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια οφείλεται να καθιερώνεται το τεκμήριο υπέρ του ανηλικού σύμφωνα με το άρθρο 3 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Το τεκμήριο υπέρ του ανηλικού υπερασπίζεται την ιδιαίτερη κοινωνική και νομική προστασία της ανηλικότητας, της φυσικής ιδιότητας του ανθρώπου στην πρώτη φάση της ζωής του να αναπτύσσεται για να φτάσει στη διανοητική και σωματική ολοκλήρωση.

1.3 Ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες αιτούντες άσυλο

Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλικών αιτούντων άσυλο παρατηρούμε την προβληματική ότι συσσωρεύονται δύο απόλυτα προστατευμένες ιδιότητες σε διεθνές επίπεδο: 1. Ο αιτών άσυλο 2. Ο ανήλικος που χρήζει ιδιαίτερης προστασίας.

Το νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τα θέματα που προκύπτουν από τους ασυνόδευτους ανήλικους εντός της ελληνικής επικράτειας περιλαμβάνονται στα παρακάτω νομοθετήματα: α) Ο Ν. 4375/2016, β) Ν. 3907/2011, γ) τα ΠΔ 113/2013 και 114/2010 και δ) το ΠΔ 220/2007.

Κάθε ένα από τα ανωτέρω νομοθετήματα περιέχει στις διατάξεις του τον ορισμό του ασυνόδευτου ανηλικού. Ο ορισμός που δίνεται στο άρθρο 34 του πιο πρόσφατου νόμου (Ν. 4375/2016)¹ έχει ως εξής: «Ασυνόδευτος ανήλικος είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, το οποίο φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική του μέριμνα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και για όσο χρόνο η

¹ άρθρο 34, ια Ν. 4375/2016, ΦΕΚ-50 Α/6-4-16

γονική του μέριμνα δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με το νόμο και δεν ασκείται στην πράξη, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα».

Αξίζει να σημειωθεί ότι στον προβλεπόμενο ορισμό της ελληνικής νομοθεσίας δεν αποτυπώνεται ο διαχωρισμός μεταξύ ασυνόδευτων παιδιών (unaccompanied) και των παιδιών που έχουν αποχωριστεί από τους γονείς ή τον προηγούμενο νόμιμο κηδεμόνα (separated). Σύμφωνα με το Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού (General Comment No 6 (2005)) ασυνόδευτα παιδιά (unaccompanied children/minors) είναι οι ανήλικοι οι οποίοι έχουν φτάσει σε μια χώρα χωρίς να συνοδεύονται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική μέριμνα ή την επιμέλειά τους ή χωρίς να συνοδεύονται από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα τους. Χωρισμένοι από την οικογένειά τους (separated children) είναι οι ανήλικοι που φτάνουν σε μια χώρα χωρίς να συνοδεύονται από άλλο πρόσωπο που ασκεί τη γονική μέριμνα, αλλά συνοδεύονται από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του. Οι όροι «unaccompanied child» (κατ' ακριβή μετάφραση «ασυνόδευτο παιδί») και «separated child» (κατ' ακριβή μετάφραση «χωρισμένο παιδί/ «παιδί που έχει υποστεί χωρισμό»), αποδίδονται με τον ίδιο τρόπο στην ελληνική γλώσσα, ως «ασυνόδευτο παιδί». (Συνήγορος του Πολίτη, 2016).

Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. Α εδ. 2 της συνθήκης της Γενεύης πρόσφυγας θεωρείται «κάθε πρόσωπο το οποίο συνέπεια δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται έξω από τη χώρα της οποίας είναι υπήκοος και δεν δύναται, ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί, να απολαύσει την προστασία της χώρας αυτής ή εάν δεν έχει υπηκοότητα και βρίσκεται έξω από τη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής του δεν δύναται, ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί, να επιστρέψει σε αυτήν» (Συνθήκης της Γενεύης , 1951). Κάθε άνθρωπος, σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967, έχει δικαίωμα να αιτηθεί άσυλο και διεθνή προστασία στη χώρα όπου καταφεύγει, ενώ η διεθνής κοινότητα οφείλει να του προσφέρει προστασία της σωματικής του ασφάλειας αλλά και προάσπιση των ατομικών του δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία σκέψης, διακίνησης καθώς και προστασία από τα βασανιστήρια και την εξευτελιστική μεταχείριση ² . Στην ευρύτερη έννοια των δικαιούχων διεθνούς προστασίας συμπεριλαμβάνονται και τα άτομα τα οποία, χωρίς τον παραπάνω φόβο δίωξης, κινδυνεύουν να υποστούν σοβαρή βλάβη, λόγω ένοπλων συρράξεων ή γενικευμένης

²Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Προστατεύοντας τους Πρόσφυγες και ο ρόλος της Υπατης Αρμοστείας*, Αθήνα, UNCHR, 2011.

βίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι πρόσφυγες δε μπορούν να απολαύσουν προστασίας στη χώρα καταγωγής ή συνήθους διαμονής τους.³

Όσον αφορά την αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας ή αίτηση ασύλου είναι «η αίτηση παροχής προστασίας από το ελληνικό κράτος που υποβάλλει αλλοδαπός ή ανιθαγενής, με την οποία ζητά την αναγνώριση στο πρόσωπό του της ιδιότητας του πρόσφυγα, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης ή την χορήγηση του καθεστώτος της επικουρικής προστασίας. Κάθε αίτηση διεθνούς προστασίας τεκμαίρεται ότι είναι αίτηση ασύλου, εκτός εάν ο αιτών ζητά ρητώς να του παρασχεθεί άλλη μορφή προστασίας, η οποία είναι δυνατόν να ζητηθεί αυτοτελώς. Η αίτηση διεθνούς προστασίας μπορεί να περιλαμβάνει και τα μέλη της οικογενείας του αιτούντος που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια» (ΦΕΚ 251/ 13-11-2007).

Ο αιτών διεθνή προστασία ή αιτών άσυλο ή αιτών «είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής, ο οποίος δηλώνει προφορικώς ή εγγράφως, ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής, στα σημεία εισόδου της ελληνικής επικράτειας ή εντός αυτής, ότι ζητεί άσυλο ή επικουρική προστασία στη χώρα μας ή με οποιονδήποτε τρόπο ζητεί να μην απελαθεί σε κάποια χώρα εκ φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων, σύμφωνα με την ως άνω Σύμβαση της Γενεύης, ή επειδή κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη», σύμφωνα με το άρθρο 15 του π.δ. 96/2008 (Α' 152) και επί του αιτήματος του οποίου δεν έχει ληφθεί ακόμη τελεσίδικη απόφαση. Επίσης, ως αιτών διεθνή προστασία θεωρείται ο αλλοδαπός, ο οποίος εισέρχεται στη χώρα μας, κατ' εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους - μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος - μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (L 050/ 25.02.2003). Αν ο αιτών απευθυνθεί σε μη αρμόδια αρχή, αυτή υποχρεούται να τον παραπέμψει αμέσως στην κατά περίπτωση αρμόδια αρχή παραλαβής (ΦΕΚ 251/ 1311-2007).

Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων, σύμφωνα με την νομοθεσία, οι αρχές θα πρέπει να ενημερώσουν άμεσα τον Εισαγγελέα. Ο Εισαγγελέας θα ορίσει έναν εκπρόσωπο (Επίτροπο) που θα έχει την ευθύνη και θα προασπίζει τα συμφέροντά τους. Αν είναι κάτω των 14 ετών την αίτηση διεθνούς προστασίας πρέπει να την υποβάλει ο εκπρόσωπος που έχει οριστεί. Αν είναι άνω των 14 ετών μπορεί ο ίδιος να υποβάλει την αίτησή του. Οι Αρχές θα πρέπει φροντίσουν για την προστασία και τη φιλοξενία τους σε κατάλληλο περιβάλλον για ανηλίκους. Επίσης ο ασυνόδευτος ανήλικος, θα πρέπει να ενημερωθεί από τον εκπρόσωπό του για τη συνέντευξη. Ο εκπρόσωπός θα προσκληθεί

³Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Συμβολή στο διάλογο για το μεταναστευτικό και το άσυλο, Αθήνα, UNCHR, 2012.

και μπορεί να βρίσκεται με τον ασυνόδευτο ανήλικο στη συνέντευξη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 34 του Ν.4375/2016 «ο προσωρινός ή οριστικός επίτροπος του ανηλίκου ή το πρόσωπο που ορίζεται από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Ανηλίκων ή, όπου δεν υπάρχει Εισαγγελέας Ανηλίκων, από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών για την προάσπιση των συμφερόντων του ανηλίκου αυτού. Ως εκπρόσωπος μπορεί να οριστεί και ο νόμιμος εκπρόσωπος νομικού προσώπου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Στην τελευταία περίπτωση, ο εκπρόσωπος του νομικού προσώπου μπορεί να εξουσιοδοτήσει άλλο πρόσωπο για την εκπροσώπηση του ανηλίκου κατά τις διαδικασίες του παρόντος». Ο επίτροπος έχει το δικαίωμα να παρίσταται σε όλες τις διαδικασίες προγραμματισμού και λήψης αποφάσεων που αφορούν τον ασυνόδευτο ανήλικο.

Κεφάλαιο 2. Συνθήκες διαβίωσης ασυνόδευτων ανηλίκων

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστεί το πλαίσιο υποδοχής και διαβίωσης των ασυνόδευτων ανηλίκων, το οποίο σχετίζεται με τις συνθήκες προσωρινής παραμονής των παιδιών σε κέντρα υποδοχής, σε προστατευτική φύλαξη, σε ασφαλείς ζώνες και σε ξενώνες. Οι Δομές Φιλοξενίας αποτελούν οργανικό κομμάτι των συνθηκών υποδοχής για μια χώρα η οποία δέχεται μεταναστευτικές ροές οι οποίες εισέρχονται σε μια διαδικασία ένταξης, εφόσον η συγκεκριμένη χώρα αποτελεί χώρα υποδοχής, ή σε διαδικασία διέλευσης, εφόσον η χώρα αποτελεί χώρα διέλευσης.

Το 2011 ιδρύθηκε η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Ν. 3907) με σκοπό την καταγραφή και υποστήριξη των ατόμων που φτάνουν στη χώρα και την παροχή κατάλληλων συνθηκών υποδοχής. Η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης αποτελείται από την Κεντρική Υπηρεσία και τις Περιφερειακές Υπηρεσίες Πρώτης Υποδοχής. Στις Περιφερειακές Υπηρεσίες υπάγονται τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ), οι Κινητές Μονάδες Υποδοχής ατόμων που αιτούνται άσυλο και οι Ανοιχτές Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας⁴.

Με την Υπουργική Απόφαση με αριθ. Π2δ/Γ.Π. 93510/28-07-11⁵, ανατέθηκε στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης η αρμοδιότητα του συντονισμού και της λειτουργίας του Συστήματος Διαχείρισης αιτημάτων Στέγασης των αιτούντων άσυλο αλλοδαπών και ασυνόδευτων ανηλίκων. Από τις 12/03/2012 το Ε.Κ.Κ.Α. αποτελεί τον κεντρικό διαχειριστικό φορέα του συστήματος διαχείρισης Αιτημάτων Στέγασης των αιτούντων άσυλο και των ασυνόδευτων ανηλίκων. Συγκεντρώνει και διαχειρίζεται όλα τα αιτήματα στέγασης που παραπέμπονται από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές και τους συνεργαζόμενους φορείς παροχής υπηρεσιών υποδοχής και κοινωνικής στήριξης της ομάδας στόχου (ΕΚΚΑ,2012).

Οι διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι οι εξής: εξακρίβωση της ταυτότητας και της ιθαγένειας, καταγραφή των προσωπικών στοιχείων, παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και υπεύθυνη ενημέρωση σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Ειδική μέριμνα για την πληροφόρηση των προσωρινά διαμενόντων στις δομές των Περιφερειακών Υπηρεσιών Υποδοχής και Ταυτοποίησης, αναφορικά με την δυνατότητα υπαγωγής τους σε καθεστώς διεθνούς προστασίας. Στην περίπτωση που ο

⁴ ΦΕΚ Α 51/3-4-2016

⁵ Φ.Ε.Κ.2016 τ.Β' /9-9- 2011

ενδιαφερόμενος επιθυμεί να υπαχθεί σε καθεστώς διεθνούς προστασίας, παραπέμπεται στο περιφερειακό Γραφείο Ασύλου. Στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι είναι μέλος ευάλωτης ομάδας (στο νόμο 3907/2011 υπάρχει απαρίθμηση των περιπτώσεων όπου κάποιος χαρακτηρίζεται ως ανήκων σε ευάλωτη ομάδα και πρέπει να παραπεμφθεί ως τέτοιος) γίνονται οι απαραίτητες διαδικασίες προκειμένου να παραπεμφθεί σε αρμόδια προνοιακή δομή, μέσω του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) (Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης, 2017).

Το σύστημα υποδοχής, προστασίας και φροντίδας των ασυνόδευτων ανηλίκων διαμοιράζεται μεταξύ των φορέων με ξεχωριστές αρμοδιότητες. Συγκεκριμένα, το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη (Αστυνομικές Διευθύνσεις, Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής, Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης) είναι υπεύθυνο για τις συνθήκες υποδοχής και την εξέταση αιτημάτων ασύλου, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων για τον θεσμό της εισαγγελικής εντολής των ανηλίκων, το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας για την εποπτεία των Κέντρων Φιλοξενίας και τη διαχείριση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Προσφύγων, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης για το συντονισμό και την παραπομπή αιτημάτων στέγασης των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Όταν, ασυνόδευτο ανήλικο παιδί εντοπιστεί σε περιφέρεια όπου λειτουργεί ΚΥΤ ή πλησίον ΚΥΤ, γίνεται προσαγωγή και το παιδί παραμένει στο ΚΥΤ. Για το ασυνόδευτο παιδί άνω των 14 ετών που θα εντοπιστεί σε περιοχή όπου δεν λειτουργεί ΚΥΤ, γίνεται υπαγωγή σε διοικητική κράτηση/ προστατευτική φύλαξη ή μεταφέρεται σε ΚΥΤ, αφού ενδέχεται να έχει μεσολαβήσει υποβολή σε καθεστώς περιορισμού της ελευθερίας.

2.1 Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ)

Στο άρθρο 10 και παρ. 1 έως 5 του Ν. 4375/2016 γίνεται λόγος για τις διάφορες «Δομές» (υποδοχής-ταυτοποίησης, προσωρινής υποδοχής, προσωρινής φιλοξενίας). Σύμφωνα με το άρθρο 1 ιδρύονται τα «Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης». Η χωροθέτηση των συγκεκριμένων κέντρων μπορεί να γίνεται σε συνοριακές περιοχές και σε περιοχές της ενδοχώρας. Τον ίδιο σκοπό με τα παραπάνω κέντρα επιτελούν και οι κινητές μονάδες Υποδοχής και Ταυτοποίησης, οι οποίες μπορούν να χωροθετηθούν σε διάφορα σημεία

της επικράτειας και να αξιοποιούνται σε περιπτώσεις εισόδου μεγάλου αριθμού προσώπων χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις και των οποίων η μετακίνηση σε Κέντρο Υποδοχής δεν είναι άμεσα εφικτή ή σκόπιμη. Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο ορίζεται και μια τρίτη κατηγορία Δομών, οι «ανοιχτές Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας». Οι συγκεκριμένες δομές ιδρύονται με σκοπό την φιλοξενία πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών που εισέρχονται ή διαμένουν στη χώρα χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Νόμου οι παραπάνω δομές κρίνονται απαραίτητες για την κάλυψη των αναγκών προσωρινής φιλοξενίας ιδίως των πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών οι οποίοι βρίσκονται σε διαδικασίες εθελούσιας επιστροφής, τελούν υπό καθεστώς αναβολής απομάκρυνσης, ή προστατεύονται από επιστροφή ή απέλαση. Το συγκεκριμένο άρθρο ολοκληρώνεται με την προσθήκη ότι στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, στις ανοιχτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής και στις ανοιχτές Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας ιδρύονται διακριτοί χώροι με τις κατάλληλες προδιαγραφές για την παραμονή πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες της παρ. 8 του άρθρου 1444. Για την ίδρυση, την λειτουργία και την εποπτεία Κέντρων και Δομών προσωρινής υποδοχής πολιτών τρίτων χωρών ή ανιθαγενών, οι οποίοι έχουν αιτηθεί διεθνή προστασία, όπως αντίστοιχα για την ίδρυση, την λειτουργία και την εποπτεία Δομών Προσωρινής Φιλοξενίας είναι αρμόδια η «Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης» (ΥΠΥΤ), η οποία υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Υποδοχής του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης που συστήνεται επίσης με τον συγκεκριμένο νόμο.

Παρά το γεγονός ότι έχουν ληφθεί μέτρα και έχουν γίνει αρκετά θετικά βήματα προς τη βελτίωση των συνθηκών κατά τις διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης των ασυνόδευτων ανηλίκων, εξακολουθούν να υπάρχουν θεσμικά ελλείμματα και κενά, ελλείψεις ως προς τη δυναμικότητα και την επάρκεια των Κ.Υ.Τ., ανεπάρκειες στην παροχή υπηρεσιών καθώς και έλλειψη συντονισμού μεταξύ των θεσμικών φορέων και των φορέων κοινωνίας των πολιτών.

2.2 Προστατευτική φύλαξη

Σύμφωνα με τους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Ανηλίκων οι ανήλικοι πρέπει να στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας σύμφωνα με τις αρχές και τις διαδικασίες που αποτυπώνονται σε αυτούς τους Κανόνες και τους Κανόνες των

Ηνωμένων Εθνών για τις Ελάχιστες εγγυήσεις της Διοίκησης της Δικαιοσύνης για τους Ανηλίκους (Κανόνες Beijing). Η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας των ανηλίκων θα πρέπει να επιβάλλεται ως εσχάτη λύση, για την ελάχιστη αναγκαία περίοδο και θα πρέπει να περιορίζεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Οι Κανόνες αποσκοπούν στην υιοθέτηση των ελάχιστων κριτηρίων που δέχονται τα Ηνωμένα Έθνη για την προστασία των ανηλίκων που στερούνται, με οποιαδήποτε μορφή, της προσωπικής τους ελευθερίας και είναι σύμφωνοι με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες αποσκοπώντας στην εξισορρόπηση των δυσάρεστων συνεπειών κάθε μορφής κράτησης και στην υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης των ανηλίκων.

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι με τον εντοπισμό τους συλλαμβάνονται για παράνομη είσοδο και οδηγούνται σε κέντρα κράτησης μέχρι την παραπομπή τους σε δομές φιλοξενίας. Οι συνθήκες κράτησης έχουν χαρακτηριστεί ακατάλληλες, αποκρουστικές και απάνθρωπες (ΕΣΠ.2012 :14).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία της έκθεσης της επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (C.P.T) του συμβουλίου της Ευρώπης που δόθηκαν στη δημοσιότητα το 2017. Μέλη της επιτροπής επισκέφτηκαν την Ελλάδα το 2016 με σκοπό να εξετάσουν την κατάσταση των προσφύγων αιτούντων άσυλο που βρίσκονται στα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης (στη Λέσβο, στη Χίο, στη Σάμο και στην Κω). Η επιτροπή έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις συνθήκες διαβίωσης των ασυνόδευτων ανηλίκων και διαπίστωσε ότι υπάρχουν σοβαρά προβλήματα με εκατοντάδες ασυνόδευτους που για μεγάλη χρονική περίοδο βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης. Έγιναν συστάσεις στην Ελλάδα προκειμένου να επανεξετάσει την προσέγγισή της όσον αφορά την «προστατευτικής κράτησης». Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην Έκθεση: «Η τοποθέτηση των ασυνόδευτων παιδιών, πολλά από τα οποία έχουν βιώσει τραυματικά ταξίδια και εμπειρίες, σε αυτές τις εγκαταστάσεις κράτησης για πολλές εβδομάδες ή μήνες είναι δύσκολο να κατανοηθεί»⁶.

Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσμενείς συνθήκες στους χώρους διοικητικής κράτησης ανηλίκων, οι οποίες συχνά υπολείπονται των στοιχειωδών προδιαγραφών αξιοπρεπούς διαβίωσης, κρίνεται θετικά το γεγονός ότι σταδιακά, ιδίως από το 2016 και έπειτα, παρατηρείται μείωση του αριθμού των κρατούμενων ασυνόδευτων ανηλίκων υπό προστατευτική φύλαξη καθώς και του διαστήματος κράτησης. Σε αυτό συνέβαλε σημαντικά η υιοθέτηση μιας διαφορετικής προσέγγισης, η οποία κατευθύνεται στην προσωρινή (μεταβατική) παραμονή των παιδιών σε ασφαλείς χώρους εντός ανοιχτών δομών προσωρινής φιλοξενίας, αντί της κράτησής τους κατά το διάστημα της αναμονής για τοποθέτηση σε κατάλληλες δομές. Παράλληλα, διαπιστώνεται συνεχής αύξηση των

⁶ Έκθεση της Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (C.P.T), 2017

θέσεων φιλοξενίας σε ξενώνες με στόχο την αμεσότερη δυνατή τοποθέτηση των παιδιών.

2.3 Safe zones- Ασφαλείς Ζώνες

Οι ασφαλείς ζώνες είναι ειδικά διαμορφωμένοι και εποπτευόμενοι χώροι που λειτουργούν εντός των ανοιχτών δομών φιλοξενίας προσφύγων και παρέχουν στους ασυνόδευτους ανηλίκους 24ωρη φροντίδα και επείγουσα προστασία. Οι χώροι αυτοί θεωρούνται προσωρινό μέτρο για τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων (μέγιστος χρόνος φιλοξενίας 3 μήνες), λαμβάνοντας υπόψη την έλλειψη επαρκών θέσεων σε δομές φιλοξενίας. Στις ασφαλείς ζώνες προτεραιότητα για φιλοξενία δίνεται στους ασυνόδευτους ανηλίκους που βρίσκονται σε καθεστώς προστατευτικής φύλαξης καθώς και σε ευάλωτα παιδιά.

Το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής από κοινού με το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ήδη από το 2016 επεξεργάστηκαν το συγκεκριμένο πλάνο που περιλαμβάνει τα ελάχιστα standards για τις προϋποθέσεις και τους όρους λειτουργίας των safe zones καθώς και τη διαδικασία τοποθέτησης των ασυνόδευτων ανηλίκων σε αυτές.

Αρχικός στόχος των safe zones αποτελούσε η δημιουργία προσωρινών δομών στέγασης μέχρι την τοποθέτηση του ανηλίκου σε ξενώνα ή τη μεταφορά του σε άλλη χώρα μέσω της διαδικασίας της επανένωσης ή του relocation. Στην πράξη δεν τηρείται η καθορισμένη διάρκεια παραμονής και τα safe zones από προσωρινές δομές φιλοξενίας ανηλίκων, τείνουν να καταλήξουν μόνιμες, παραβιάζοντας με τον τρόπο αυτό τη σημαντικότερη αρχή της Συνθήκης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, δηλαδή το βέλτιστο συμφέρον των ανηλίκων, το οποίο σίγουρα δεν είναι η μόνιμη παραμονή τους εντός μιας ανοικτής δομής φιλοξενίας.

2.4 Ξενώνες Ασυνόδευτων Ανηλίκων

Από τις αρχές του 2012 η παραπομπή των ανήλικων στους Ξενώνες Φιλοξενίας γίνεται μέσω της Υπηρεσίας Διαχείρισης αιτημάτων στέγασης Αιτούντων Άσυλο και Ασυνόδευτων Ανηλίκων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.). Από τον Αύγουστο του 2017, οι Δομές αυτές χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης (TAME, AMIF). Πριν απ' αυτό η χρηματοδότηση γινόταν από την Ύπατη Αρμοστεία. Το TAME έχει εκδώσει έναν Οδηγό Εφαρμογής & Λειτουργίας Δομών Φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να λειτουργούν οι ξενώνες, προκειμένου να υπάρχει η διασφάλιση ενός δεσμευτικού ενιαίου πλαισίου στους ξενώνες. Ο σχεδιασμός κοινών τρόπων λειτουργίας και πολιτικών κάλυψης των αναγκών των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι αναγκαίος σε όλα τα επίπεδα.

Το Ταμείο Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης ορίζει τους όρους και τις διαδικασίες υποβολής αίτησης για δημιουργία μιας Δομής Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, καθώς επίσης και τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ο αιτών, ώστε να δικαιούται να υποβάλει αίτηση. Οι δικαιούχοι των ήδη υφισταμένων ξενώνων μπορεί να είναι Μ.Κ.Ο, διεθνείς οργανισμοί, Ν.Π.Ι.Δ κ.ά, αίτηση για δημιουργία νέας δομής μπορούν να κάνουν μόνο διευθύνσεις και εποπτευόμενοι φορείς των Υπουργείων Εργασίας, Παιδείας, Υγείας, Μεταναστευτικής Πολιτικής, καθώς και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Σε κάθε δομή υπάρχουν κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, φροντιστές διερμηνείς. Υπάρχει νομικός που αναλαμβάνει όλες τις αναγκαίες ενέργειες για τη διαδικασία ασύλου. Αναλαμβάνει επίσης θέματα που σχετίζονται με την παραβατικότητα κάποιων παιδιών καθώς και θέματα που έχουν να κάνουν με την ασφάλεια και την προστασία τους, όταν χρειάζονται νομική κάλυψη. Η Δομή μπορεί να απασχολεί εκπαιδευτικό που αναλαμβάνει εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες αναψυχής. Υπάρχει προσωπικό καθαριότητας, αν και οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν ενεργά στην καθαριότητα.

Κεφάλαιο 3. Θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των προσφύγων

3.1 Το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Τα δικαιώματα του παιδιού αναπτύχθηκαν σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες γύρω από την έννοια της ευαλωτότητας και της ειδικής προστασίας που απαιτείται λόγω της ηλικίας, ως ειδικός κλάδος των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ιδιαίτερη πτυχή των δικαιωμάτων του παιδιού αποτελεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως κατοχυρώνεται από δύο βασικά νομικά κείμενα: το άρθρο 16 του Συντάγματος και το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΟΗΕ, 1989, επικυρώθηκε στη χώρα μας με τον ν. 2101/1992, ΦΕΚ Α' 192). Το δικαίωμα στην εκπαίδευση αποτελεί προέκταση και υλοποίηση του δικαιώματος στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, όπως το εγγυάται γενικότερα το Σύνταγμα (άρθρο 5) και ειδικότερα σε συνάρτηση με τον σκοπό της εκπαίδευσης η Σύμβαση (άρθρο 29). Στο πλαίσιο αυτό η κοινωνική ένταξη μέσα από την εκπαίδευση, η γνώση της γλώσσας του κράτους υποδοχής, αλλά και της μητρικής γλώσσας αποτελούν ζητούμενα της νομικής προστασίας των αλλοδαπών, άρα και των προσφύγων.

Κατά το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών, οφείλουν: α) να καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους, β) να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις οποίες καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν παιδείας και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης, γ) να εξασφαλίζουν σε όλους πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση με βάση τις ικανότητες του καθενός με όλα τα κατάλληλα μέσα, δ) να καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί την εκπαιδευτική, επαγγελματική ενημέρωση και επαγγελματικό προσανατολισμό στ) να παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών. Κατά το άρθρο 2 παρ. 1, τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα της

Σύμβασης και να τα εξασφαλίζουν σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση.

Κρίσιμος δείκτης για την αξιολόγηση των δικαιωμάτων του παιδιού είναι το βέλτιστο συμφέρον (best interest) του παιδιού, σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 3). Το «βέλτιστο συμφέρον του παιδιού» αποτελεί το κριτήριο για τον τρόπο εφαρμογής των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων που θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ο νομοθέτης αλλά και η κυβέρνηση κατά την εφαρμογή των εκπαιδευτικών πολιτικών.

Το κράτος οφείλει να παράσχει εκπαίδευση στους ανήλικους πρόσφυγες στο πλαίσιο καταρχήν του δημόσιου σχολείου στην 10ετή υποχρεωτική εκπαίδευση (νηπιαγωγείο-δημοτικό σχολείο-γυμνάσιο) και στην προαιρετική 3ετή εκπαίδευση (λύκειο). Οι βάσεις του πλαισίου αυτού βρίσκονται στον ν. 1566/1985, μέσα από τις υπάρχουσες δομές και τις σχολικές μονάδες.

3.2 Πρόσβαση στη δημόσια τυπική εκπαίδευση

Ως προς τους παράγοντες που επηρεάζουν την πρόσβαση (εγγραφή) και ένταξη (φοίτηση) των παιδιών στο σχολείο: Οι περιορισμένες θέσεις (πληρότητα) των σχολείων, και οι καθυστερήσεις της έναρξης των τάξεων υποδοχής, σε συνδυασμό με τα ευρύτερα εμπόδια γλωσσικής επικοινωνίας, αναφέρονται ως βασικοί παράγοντες που δυσχεραίνουν ή και εμποδίζουν την εγγραφή και φοίτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων στο σχολείο. Ως προς τις εγγραφές των παιδιών και την έναρξη παρακολούθησης μαθημάτων, οι καθυστερήσεις συνδέονται με διοικητικές και γραφειοκρατικές δυσκολίες, με τις ελλείψεις σε διδακτικό προσωπικό ιδίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Συχνά παρατηρείται η πρακτική τα παιδιά να εγγράφονται σαν «ακροατές».

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των παιδιών που βρίσκονται στην Ελλάδα, ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία 16-18 ετών. Αρκετά εξ' αυτών, με βάση το γλωσσικό και γνωστικό τους επίπεδο, ενδέχεται να εγγραφούν σε σχολικές τάξεις που αντιστοιχούν σε μικρότερες ηλικιακές κατηγορίες (13-15 ετών). Το παραπάνω γεγονός σε συνδυασμό με τις καθυστερήσεις που παρατηρούνται στην έναρξη των Τάξεων Υποδοχής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση περιορίζει σημαντικά την προοπτική πρόσβασης και ένταξης των παιδιών στο σχολείο. Υπενθυμίζεται και η παλαιότερη επισήμανση του Συνηγόρου

του Παιδιού προς το Υπουργείου Παιδείας σχετικά με την απουσία πρόβλεψης για την εκπαιδευτική ένταξη παιδιών ηλικίας 16-18 ετών, που δεν έχουν ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (σχετ. βλ. έγγραφα υπ' αριθμ. πρωτ. 164851/56598/2013, Φ.1500.2/18436/2015). Ο Συνήγορος επισήμανε το θεμελιώδες δικαίωμα όλων των ανηλίκων να φοιτούν στην εκπαίδευση, τονίζοντας ότι πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την εύρυθμη λειτουργία των σχολείων, καθώς δεν είναι παιδαγωγικά ορθό έφηβοι μεγαλύτερης ηλικίας να βρίσκονται σε τάξεις με μικρότερα παιδιά και να παρακολουθούν πρόγραμμα σχεδιασμένο για μικρότερες ηλικίες.

Όπως παρατηρείται στην πράξη, οι παραπάνω αναφερόμενες δυσκολίες συνήθως συντρέχουν παράλληλα και με άλλες δυσχέρειες, που συνδέονται με την άρνηση/απροθυμία των παιδιών να ενταχθούν στην εκπαίδευση, και οι οποίες, μεταξύ άλλων, μπορεί να οφείλονται στην άγνοια, την ανασφάλεια, στις αντιλήψεις των παιδιών για το σχολείο ή σε άλλους ψυχολογικούς λόγους. Σύμφωνα με το ΕΚΚΑ (2016), σημαντικός αριθμός παιδιών εκτιμάται ότι θα παραμείνουν στη χώρα. Επιπλέον, τουλάχιστον το 18% των ασυνόδευτων ανηλίκων δεν είχαν προηγουμένα παρακολουθήσει σχολείο, και πιθανόν είναι αναλφάβητα.

Μεταξύ των παραγόντων που επιδρούν θετικά στην ένταξη των παιδιών στο σχολείο, είναι η κατάλληλη προετοιμασία καθώς και η υποστήριξη κατά τη φοίτηση με συμμετοχή σε μαθήματα ελληνικής γλώσσας, αλλά και με συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες/μαθήματα άτυπης εκπαίδευσης που ενισχύουν τόσο το γνωστικό τους επίπεδο όσο και την κοινωνικοποίησή τους.

3.3 Ο θεσμός των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ)

Το 2010 με το Ν. 3879⁷ και πιο συγκεκριμένα με το άρθρο 26, ορίζονται οι Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας. Στόχος των ΖΕΠ είναι η ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης. Το 2014 με το νόμο: 4251⁸ ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών, οι οποίοι διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην

⁷ ΦΕΚ 163/21.09.2010

⁸ ΦΕΚ 80/Α/1-4-2014

υποχρεωτική σχολική φοίτηση, όπως και οι ημεδαποί. Όλοι οι ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών και κατά συνέπεια όλοι οι πρόσφυγες όχι μόνο αποκτούν δικαίωμα στην εκπαίδευση αλλά υποχρεώνονται να το πράξουν.

Το 2016 με την Κοινή Υπουργική Απόφαση: 152360/ΓΔ4/2016⁹, η οποία αφορά στην ίδρυση, την οργάνωση, τη λειτουργία και το πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), αποφασίστηκε όλοι οι πρόσφυγες σχολικής ηλικίας, οι οποίοι είτε βρίσκονται στις δομές φιλοξενίας, είτε έχουν μεταφερθεί ανά την επικράτεια να παρακολουθήσουν μαθήματα στις πιο κοντινές ΔΥΕΠ. Προέκυψε όμως κίνδυνος να λειτουργήσουν σχολεία διαφορετικής μορφής από αυτά που λειτουργούν σε όλη τη χώρα. Έτσι για το σχολικό έτος 2017-2018 με το νόμο: 4415/2016¹⁰, και την υπουργική απόφαση: 131024/Δ1/8-8-2016¹¹ εφαρμόστηκε η λειτουργία τμημάτων ΖΕΠ, πέρα από την εκπαίδευση στις ΔΥΕΠ.

Ο θεσμός των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), που εισήχθη το 2010 (σχετ. βλ. άρθρο 26 ν. 3879/10), προβλέπει την ένταξη των Ζωνών σε σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με στόχο την ισότιμη πρόσβαση όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Καθιερώθηκε η λειτουργία υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως η λειτουργία των Τάξεων Υποδοχής, Τμημάτων ενισχυτικής διδασκαλίας, θερινών τμημάτων και τμημάτων διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας της χώρας προέλευσης των μαθητών. Τα ειδικότερα θέματα που αφορούν στην οργάνωση, λειτουργία και στελέχωση των ΖΕΠ ρυθμίζονται με υπουργική απόφαση¹², όπου προβλέπεται η παροχή προπαρασκευαστικών μαθημάτων, συμπεριλαμβανομένων γλωσσικών μαθημάτων, εφόσον κρίνεται αναγκαίο για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Το 2005 γίνεται για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία λόγος για ανήλικους πρόσφυγες. Εφαρμόζεται ο νόμος: 3386/2005¹³ στο άρθρο 72 του οποίου ορίζεται ότι: «Ανήλικοι αλλοδαποί που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην υποχρέωση της ελάχιστης σχολικής φοίτησης, όπως οι ημεδαποί. Οι ανήλικοι αλλοδαποί που φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης έχουν, χωρίς περιορισμούς πρόσβαση στις δραστηριότητες της εκπαιδευτικής κοινότητας. Για την εγγραφή αλλοδαπών ανηλίκων στα δημόσια σχολεία απαιτούνται τα αντίστοιχα με τους ημεδαπούς δικαιολογητικά. Αλλοδαποί που έχουν αποφοιτήσει από την Β/θμια εκπαίδευση έχουν πρόσβαση στην Γ/θμια, με τους ίδιους όρους όπως οι ημεδαποί». Επίσης για τους

⁹ ΦΕΚ 3049/Β/23-9-2016

¹⁰ ΦΕΚ 159/Α/6/9/2016

¹¹ ΦΕΚ 2687/Τ.Β/29-8-16

¹² Άρθρο 14 παρ. 2 Οδηγία 2013/33/ΕΕ

αλλοδαπούς που δεν έχουν δικαιολογητικά, διευκολύνεται, σε θεσμικό επίπεδο η πρόσβασή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας

4.1 Σκοποί και στόχος της έρευνας: ερευνητικά ερωτήματα

Βασικός σκοπός της εργασίας μας είναι να κατανοήσουμε τη σχέση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων με τη σχολική φοίτηση. Η μελέτη αυτή είναι «θεμελιωμένη» στα δεδομένα από συνεντεύξεις δώδεκα ατόμων που εργάζονται στο πλαίσιο εναλλακτικής φροντίδας και συναναστρέφονται καθημερινά με τον πληθυσμό-στόχο της εργασίας.

Όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες, η εκπαίδευση θεωρείται βασικός παράγοντας ενδυνάμωσης του ανθρώπου και συνεπώς παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη στρατηγικών επιβίωσης ενός ασυνόδευτου ανήλικου. Η σχολική φοίτηση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για την ένταξη των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων στην κοινωνία. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε για τους Πρόσφυγες, όλα τα παιδιά και οι έφηβοι ηλικίας κάτω των 18 ετών έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση. Το σχολείο βοηθά τους ανηλίκους να αντιμετωπίσουν την απώλεια, τον αποχωρισμό και τις αλλαγές που βιώνουν στη νέα τους πραγματικότητα (Save the Children England Programme, 2005:35). Η καθημερινή ρουτίνα και η δομή μιας σχολικής ημέρας βοηθούν τα παιδιά να αποκτήσουν την απαραίτητη σταθερότητα και ασφάλεια.

Τα οφέλη της εκπαίδευσης είναι βέβαια συνδεδεμένα με την τακτικότητα της φοίτησης και την ατομική δέσμευση του μαθητή. Σύμφωνα με την Bourgonje, P. et. al. (2010) υπάρχει μεγάλη διαφορά στις δυσκολίες μεταξύ Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η ηλικία των παιδιών παίζει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο και την ευκολία εκμάθησης της νέας γλώσσας. Ωστόσο, προβλήματα συμπεριφοράς που έχουν συνήθως οι έφηβοι παρουσιάζονται μερικές φορές πιο οξυμένα σε παιδιά πρόσφυγες, λόγω της απώλειας που έχουν βιώσει. Έτσι προκύπτει και ο μεγαλύτερος αριθμός απουσιών σε σχέση με τους συμμαθητές τους (Bourgonje & Tromp, 2010).

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την τακτικότητα της φοίτησης εμπίπτουν σε τρεις κατηγορίες: θεσμικοί, οικογενειακοί και ατομικοί. Αρχικά, το νομικό καθεστώς του ασυνόδευτου ανήλικου παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην τακτικότητα της φοίτησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα παιδιά που περιμένουν την οικογενειακή επανένωση και δεν έχουν αρκετά ισχυρά κίνητρα ώστε να φοιτούν σε τακτική βάση. Η έλλειψη υποστήριξης της οικογένειας αποτελεί ακόμα έναν παράγοντα που συμβάλλει

στη σχολική διαρροή. Η οικογένεια και η σημασία που αποδίδει στην εκπαίδευση παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εκπαιδευτική πορεία του παιδιού. Ακόμη και σε παιδιά που δεν διαμένουν με τους γονείς τους, όπως είναι η περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων, η επίδραση της σχέσης της οικογένειας με την εκπαίδευση είναι φανερή. Θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι οι εργαζόμενοι στο πλαίσιο εναλλακτικής φροντίδας δεν παύουν να είναι εργαζόμενοι με συγκεκριμένους περιορισμούς και δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να αντικαταστήσουν τη σχέση της οικογένειας. Επιπλέον, τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά ζουν σε συνθήκες μεγάλης κινητικότητας. Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2, η διαβίωση των ασυνόδευτων αλλάζει συνεχώς (ΚΥΤ, προστατευτική φύλαξη, ασφαλείς ζώνες, ξενώνες) με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σταθερότητα ακόμη και στο σχολικό περιβάλλον. Σημαντικό ρόλο στην ένταξη ενός παιδιού κατέχει και το εκπαιδευτικό του υπόβαθρο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εγγραμματισμός στη μητρική γλώσσα διευκολύνει σε πολύ μεγάλο βαθμό την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, όπως και οι προηγούμενες σχολικές εμπειρίες.

Με βάση τα παραπάνω θα εξετάσουμε τα ερευνητικά μας ερωτήματα τα οποία θέσαμε και στην αρχή της εργασίας:

1. Πώς κατασκευάζεται κοινωνικά η ευαλωτότητα;

2. Πώς επιδρά ο προσδιορισμός της ευαλωτότητας στη σχολική φοίτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων;

Τα ερευνητικά μας ερωτήματα παραπέμπουν στην αναγκαιότητα περιγραφής και ανάλυσης μιας συγκεκριμένης κατηγορίας, της ευαλωτότητας, που τείνει να συνδέεται με το προφίλ των ασυνόδευτων ανηλίκων. Η κοινωνική κατασκευή της ευαλωτότητας (1^ο ερευνητικό ερώτημα), εστιάζει στα χαρακτηριστικά που προσδίδουν τα μέλη μιας κοινωνίας σε έναν συγκεκριμένο πληθυσμό αντιμετωπίζοντάς τον ως μια ειδική κατηγορία. Πώς ορίζεται, πώς αξιολογείται και με ποια κριτήρια κατοχυρώνεται η ευαλωτότητα σε έναν πληθυσμό. Η σχολική φοίτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων (2^ο ερευνητικό ερώτημα), θέτει στο πεδίο διερεύνησης την πρόσληψη της έννοιας του «σχολείου», περιβάλλον στο οποίο οι ασυνόδευτοι ανήλικοι προσδιορίζονται, στην ειδική ή/και στη γενική παραδοχή, ως ευάλωτοι.

4.2 «Θεμελιωμένη θεωρία»: Μεθοδολογική προσέγγιση και μεθοδολογικά εργαλεία

Η τελική διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων μας οδηγεί να κάνουμε την επιλογή μιας ποιοτικής προσέγγισης η οποία να μπορεί να συλλάβει ερμηνευτικά μια εξαιρετικά περίπλοκη διαδικασία, όπως αυτή της σχολικής φοίτησης των ατόμων που ανήκουν σε μία ευάλωτη κοινωνική ομάδα.

Ανάμεσα στους ποιοτικούς ερευνητικούς σχεδιασμούς, η επιλογή η οποία μοιάζει πλέον κατάλληλη, αφορά αυτούς που μπορεί να οδηγήσουν στη διαμόρφωση ενός ερμηνευτικού σχήματος των ερευνητικών διεργασιών και από αυτή την άποψη, η καταληκτική επιλογή των σχεδιασμών «θεμελιωμένης θεωρίας» μοιάζει ως η καταλληλότερη (Strauss & Corbin, 1998). Η θεμελιωμένη θεωρία ενσωματώνει μια συστηματική προσέγγιση κι έναν ευέλικτο αναδυόμενο σχεδιασμό για την κατανόηση των εμπειριών των συμμετεχόντων. Σύμφωνα με τους Strauss & Corbin (1998), τα βασικά χαρακτηριστικά της έρευνας θεμελιωμένης θεωρίας είναι τα εξής: διαδικαστική προσέγγιση, θεωρητική δειγματοληψία, κωδικοποίηση, συγκριτική ανάλυση, κεντρική κατηγορία, δημιουργία θεωρίας, υπομνήματα.

Με τη χρήση του όρου «αναδυόμενος σχεδιασμός» στην προηγούμενη παράγραφο εννοούμε τη διαδικασία με την οποία θα συγκεντρώσουμε και θα αναλύσουμε απευθείας τα δεδομένα μας, προκειμένου να προσδιοριστούν οι κατηγορίες και έπειτα να αναζητήσουμε πρόσθετα στοιχεία για να τις αναπτύξουμε επαρκώς.

Η συνεχής κωδικοποίηση, η ανά-κωδικοποίηση και η διαρκής τροποποίηση των κατηγοριών, προκύπτουν από συνεχείς συγκρίσεις μεταξύ δεδομένων και κατηγοριών (Strauss & Corbin, 1998). Αυτή η διαρκής συγκριτική διαδικασία διευκολύνεται από τη συνεχή σύνταξη σημειωμάτων/υπομνημάτων, τα οποία αποτυπώνουν την πρόσφατη κατάσταση κωδικοποίησης των δεδομένων. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να υπάρξει νέα τροποποίηση κατά τη διάρκεια της αναλυτικής διαδικασίας ή ακόμη και να ακυρωθεί μια ολόκληρη σειρά κωδικοποιήσεων, απαιτώντας την επιστροφή σε μια πρότερη κατάσταση των δεδομένων (Birks & Mills, 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι η συνεχής ανάλυση είναι μία επαγωγική διαδικασία ανάλυσης η οποία μας βοηθά στη δημιουργία και τη σύνδεση κατηγοριών μέσα από τη σύγκριση των δεδομένων και των κατηγοριών μας (Glasser, 1978).

4.3 Πληθυσμός έρευνας και δειγματοληψία

Το είδος των ερευνητικών ερωτημάτων μας, αλλά και οι μεθοδολογικές κατευθύνσεις καθόρισαν τη μέθοδο δειγματοληψίας και τη συγκρότηση του πληθυσμού της έρευνας. Οι ανοιχτές δομές φιλοξενίας μέσα στις οποίες βρίσκονται οι ασφαλείς ζώνες (safe zones) καθώς και οι ξενώνες ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων από όπου πάρθηκαν οι 12 συνεντεύξεις της εργασίας μάς έδωσαν τη δυνατότητα να δημιουργήσουμε τις κατηγορίες της έρευνας και να εστιάσουμε σε αυτές. Χρησιμοποιήθηκε μια διαδικασία θεωρητικής δειγματοληψίας, στην οποία οι συνεντευξαζόμενοι επιλέχθηκαν γι αυτό που μπορούσαν να συνεισφέρουν στην υπό ανάπτυξη θεωρία (Strauss & Corbin, 1990). Έχοντας εξ αρχής εστιάσει στην προβληματική της σχολειοποίησης των ασυνόδευτων ανηλίκων, επιδιώξαμε να ερευνήσουμε το σύνολο των εμπλεκομένων ρόλων στη διεξαγωγή της διαδικασίας, δηλαδή:

- 3 εκπαιδευτικοί σε δομές φιλοξενίας (safe zones)
- 1 εκπαιδευτικός σε ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων
- 2 κοινωνικοί λειτουργοί σε δομές φιλοξενίας (safe zones)
- 2 συντονιστές προγραμμάτων σε ξενώνες ασυνόδευτων ανηλίκων
- 1 ψυχολόγος σε ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων
- 2 φροντιστές σε ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων
- 1 Υπεύθυνος Εκπαίδευσης δομών φιλοξενίας και ξενώνων

Σύνολο 12 συμμετέχοντες από 4 διαφορετικές δομές φιλοξενίας, 2 Safe Zones και 2 Ξενώνες.

Η αρχική στόχευση ήταν η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με το ζήτημα της σχολειοποίησης των ασυνόδευτων προσφύγων, επιχειρώντας να διερευνήσουμε συγκεκριμένες περιπτώσεις και συμπεριφορές ως προς τη σχολική φοίτηση και την καθημερινότητα των παιδιών, αξιοποιώντας δεδομένα προερχόμενα από το σύνολο των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Σύντομα η συγκεκριμένη ιδέα εγκαταλείφθηκε και αυτό, όχι μόνο για πρακτικούς λόγους, που θα αφορούσαν την ανταπόκριση συμμετοχής του πληθυσμού-στόχου στην έρευνα. Επιλέγοντας να ακολουθήσουμε τη μεθοδολογική προσέγγιση του «συστηματικού

σχεδιασμού» στη θεμελιωμένη θεωρία, διαπιστώσαμε ότι η υιοθέτηση της λεγόμενης θεωρητικής δειγματοληψίας επιβάλλεται από την ίδια την ερευνητική διαδικασία.

Σύμφωνα με τον Creswell (2007) στη θεμελιωμένη θεωρία, η σκόπιμη δειγματοληψία λαμβάνει μια συγκεκριμένη μορφή η οποία ανταποκρίνεται στα ειδικότερα μεθοδολογικά χαρακτηριστικά της θεμελιωμένης θεωρίας και συγκεκριμένα στη στοχαστική διαδικασία της συγκρότησης του δείγματος. Στον ερευνητικό σχεδιασμό της παρούσας εργασίας, η διαδικασία συγκρότησης του πληθυσμού λαμβάνει χώρα συγχρόνως με τη διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Ας μην ξεχνάμε ότι βασικό στόχο αποτελεί η διατύπωση ενός συνεκτικού επεξηγηματικού σχήματος, το οποίο αρχίζει να κωδικοποιείται από την πρώτη στιγμή συλλογής ποιοτικών δεδομένων και αναδιατυπώνεται συνεχώς με τη διαδικασία της «ανάδυσης» των κατηγοριών. Η διαδικασία αυτή εξελίσσεται προς τα μπρος και προς τα πίσω ανάμεσα στη συγκέντρωση και την ανάλυση των δεδομένων, και συνεχίζεται μέχρι να εμφανιστεί το φαινόμενο του «κορεσμού», στο οποίο τα καινούρια δεδομένα δεν προσδίδουν πρόσθετες πληροφορίες ή βαθύτερες γνώσεις για τις κατηγορίες που αναπτύσσονται.

4.4 Διαδικασία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων

Η έρευνα διεξήχθη σε δύο φάσεις. Κατά την πρώτη φάση, ζητήθηκε από ένα μέρος των εργαζομένων της ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ, διαφορετικών ειδικοτήτων, να συμμετάσχουν σε μια έρευνα, αφιερώνοντας λίγο από το χρόνο τους σε μια συνέντευξη που αφορούσε κατ'εξοχήν τον πληθυσμό με τον οποίο εμπλέκονται καθημερινά. Στην πρώτη φάση συμμετείχαν 5 άτομα που εργάζονται σε ασφαλείς ζώνες εντός ανοιχτών δομών φιλοξενίας (Safe Zone Σχιστού και Safe Zone Θήβας) και 4 σε ξενώνες ασυνόδευτων ανηλίκων (Ξενώνας ARSIS HOME Εξάρχεια και Ξενώνας ARSIS Μεταξουργείο). Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν προσωπικά, είχαν διάρκεια από 40' έως και 60' και ήταν ανοιχτού χαρακτήρα. Από τις συνεντεύξεις προέκυψε ένας πρώτος κατηγορικός πυρήνας, ο οποίος δομήθηκε γύρω από τις έννοιες της ανηλικότητας/ ευαλωτότητας/ σχολειοποίησης/ μετάβασης οι οποίες επαναλαμβάνονταν συχνά στο λόγο των υποκειμένων. Πολλές φορές κι ενώ η διαδικασία κωδικοποίησης και ανάδυσης των κατηγοριών εξελισσόταν, χρειάστηκε να επανέλθουμε στους συνεντευξιζόμενους

ζητώντας διευκρινήσεις ή θέτοντας πρόσθετες ερωτήσεις. Κάποιες ερωτήσεις κάλυπταν περιγραφικές πληροφορίες σχετικά με τις πρακτικές τους και όποιες άλλες πληροφορίες θεωρούνταν σχετικές.

Έτσι, στη δεύτερη φάση της έρευνας χρειάστηκε να συμπεριλάβουμε επιπλέον τους 2 συντονιστές των ξενώνων και τον Υπεύθυνο Εκπαίδευσης των δομών ασυνόδευτων ανηλίκων, οι οποίοι δεν είχαν συμμετάσχει στην αρχική φάση.

Οι συνεντεύξεις επεξεργάστηκαν με διάφορους τρόπους, ανάλογα με τις συνθήκες λήψης τους και την ποιότητα των δεδομένων τους. Σε κάποιες περιπτώσεις οι συμμετέχοντες δε δέχθηκαν ηχογράφηση, ενώ σε κάποιες άλλες η κωδικοποίηση και η ένταξή τους σε κατηγορίες γινόταν *in vivo*, σε πραγματικό χρόνο.

Ανάμεσα στις εκδοχές των σχεδιασμών της θεμελιωμένης θεωρίας, επιλέχθηκε ο «συστηματικός σχεδιασμός», ο οποίος δίνει έμφαση στη χρήση των σταδίων ανάλυσης δεδομένων της ανοιχτής, της αξονικής και της επιλεκτικής κωδικοποίησης, καθώς και στην ανάπτυξη ενός λογικού προτύπου. Σύμφωνα με τους Strauss & Corbin (1990), ο «συστηματικός σχεδιασμός» επικεντρώνεται στις διαδικασίες κωδικοποίησης των ποιοτικών δεδομένων μέσα από διαδοχικά στάδια ανάλυσης και αναδιάταξης των αρχικών κατηγοριών. Οι κύριες φάσεις αυτής της διαδικασίας χαρακτηρίζονται από την κωδικοποίηση και την επανακωδικοποίηση των ερευνητικών δεδομένων και τη διατύπωση μιας επεξηγηματικής θεωρίας γύρω από το φαινόμενο που μελετάμε. Οι τρεις διακριτές φάσεις είναι:

1. Ανοιχτή κωδικοποίηση (*open coding*) κατά την οποία δημιουργούνται οι αρχικές κατηγορίες με βάση τα ποιοτικά δεδομένα που συλλέγονται μέσω των ποιοτικών συνεντεύξεων και παρατηρήσεων πεδίου. Κύρια στόχευση αποτελεί η διαμόρφωση ενός πρώτου ερμηνευτικού σχήματος, το οποίο συμπεριλαμβάνει το πλήθος των αναδυόμενων «ιδιοτήτων» κάθε κατηγορίας. Οι «ιδιότητες» είναι υποκατηγορίες που μας εξασφαλίζουν περισσότερες λεπτομέρειες για κάθε κατηγορία.

2. Αξονική κωδικοποίηση (*axial coding*) κατά την οποία επιλέγεται ως κεντρικό φαινόμενο μια συγκεκριμένη κατηγορία, η οποία ήδη από την ανοιχτή κωδικοποίηση εμφανίζεται να λειτουργεί ως κεντρικό φαινόμενο που συσχετίζει άλλες κατηγορίες και υποκατηγορίες. Αυτές οι άλλες κατηγορίες αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν το κεντρικό φαινόμενο, στρατηγικές, συνθήκες παρέμβασης και συνέπειες/αποτελέσματα.

3. Επιλεκτική κωδικοποίηση (*selective coding*) αποτελεί η φάση κατά την οποία διατυπώνεται η επεξηγηματική θεμελιωμένη θεωρία γύρω από το θέμα που μελετάται. Είναι η διαδικασία ολοκλήρωσης και βελτίωσης της θεωρίας, όπου αλληλοσυνδέονται οι κατηγορίες και ταξινομούνται οι θεωρητικές ιδέες.

Οι διαδικασίες που περιγράφηκαν παραπάνω λειτούργησαν ανατροφοδοτικά, επαναπροσδιορίζοντας διαρκώς τις κατηγορίες και τις ανάλογες ερευνητικές στρατηγικές μέχρι τον κορεσμό και τη σταθεροποίηση.

4.5 Αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ερευνητικής προσέγγισης η διατύπωση των συμπερασμάτων παίρνει τη μορφή προτάσεων που αποτελούν ένα είδος ερευνητικών υποθέσεων και καθιστούν σαφείς τις συνδέσεις ανάμεσα στις κατηγορίες που κωδικοποιήθηκαν και στο πρότυπο κωδικοποίησης που διατυπώθηκε. Η συστηματική προσέγγιση της θεμελιωμένης θεωρίας έχει συγκεκριμένες συνθήκες εγκυρότητας οι οποίες θα μας βοηθήσουν στην παραγωγή νέων υποθέσεων στην ερευνητική μας διαδικασία και θα απαντήσουν στα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα. Οι συνθήκες εγκυρότητας που διασφαλίζονται αφορούν:

-Την επιλογή διερεύνησης των ερευνητικών ερωτημάτων.

-Τη θεωρητική δειγματοληψία με κατάλληλους όρους κάλυψης των κατηγοριών και των υποκατηγοριών που προκύπτουν κατά τη διαδικασία διαδοχικών κωδικοποιήσεων.

-Τη συνεχή συγκριτική ανάλυση των δεδομένων ώστε να προκύπτει μια συστηματική διάταξη κατηγοριών και υποκατηγοριών γύρω από την κεντρική κατηγορία.

-Τη λειτουργικότητα και το εύρος της κεντρικής κατηγορίας που θα επιλεγεί.

-Την τελική διατύπωση μιας λειτουργικής ερευνητικής θεμελιωμένης θεωρίας, η διαμόρφωση της οποίας τεκμηριώνεται μέσα από τη διαδικασία της συνεχούς επανακωδικοποίησης με βάση συγκεκριμένες υποθέσεις και ερωτήματα.

Κεφάλαιο 5. Παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας

5.1 Ανοιχτή κωδικοποίηση και κατηγορίες in vivo

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι διαδικασίες κωδικοποίησης των δεδομένων στη θεμελιωμένη θεωρία περιλαμβάνουν τρία διαδοχικά στάδια, τα οποία καθοδηγούν και προσδιορίζουν τη διαδικασία ανάδυσης των αναλυτικών κατηγοριών. Το πρώτο στάδιο, η «ανοιχτή κωδικοποίηση», περιλαμβάνει τη διαδικασία κατηγοριοποίησης και ονομασίας των κατηγοριών. Καθώς γίνεται ανασκόπηση των συνεντεύξεων, οι έννοιες ή τα θέματα που έχουν παρόμοιες ιδιότητες ομαδοποιούνται. Οι κατηγορίες διευθετούνται και αναδιευθετούνται μέχρι να κορεσθούν, μέχρι δηλαδή να πεισθεί κανείς ότι οι έννοιες είναι παρόμοιες και πρέπει να ομαδοποιηθούν. Αναδύθηκαν έξι (6) κύριες κατηγορίες στη διαδικασία ανοιχτής κωδικοποίησης. Οι κατηγορίες αυτές ονομάστηκαν χρησιμοποιώντας κωδικούς in vivo, όρους που προέρχονται κατευθείαν από τα δεδομένα.

Οι έξι κατηγορίες ονομάστηκαν:

1. Ανηλικότητα
2. Ευαλωτότητα
3. Πλαισίωση/ Παρέμβαση
4. Σχολειοποίηση
5. «Η έννοια της μετάβασης»
6. Ασφάλεια

Αυτές οι κατηγορίες προέκυψαν μέσα από την αναγνώριση των ιδιοτήτων τους (properties), οι οποίες επέτρεψαν την ομαδοποίησή τους, αλλά διαμόρφωσαν και το μέτρο του κορεσμού των κατηγοριών. Ο καθορισμός των ιδιοτήτων είναι αποτέλεσμα του προσδιορισμού των διαστάσεων της κάθε ιδιότητας μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα. Είναι τα παραδείγματα που μας βοηθούν να ορίσουμε το εύρος των ιδιοτήτων και κατά συνέπεια των κατηγοριών (Strauss & Corbin, 1997).

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται αναλυτικά οι κατηγορίες, οι ιδιότητες και οι διαστάσεις των παραδειγμάτων. Το σύνολο των εννοιών που παρουσιάζονται προέρχονται από δεδομένα πεδίου.

Πίνακας 1. Ανοιχτή Κωδικοποίηση της εμπειρίας των εργαζομένων με τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες στο πλαίσιο εναλλακτικών μορφών φροντίδας

Κατηγορία	Ιδιότητες	Διαστάσεις και εύρος παραδειγμάτων
Ανηλικότητα	Χρόνος	Παροδική ιδιότητα Αναπτυξιολογική λογική Ωριμότητα
	Παιδική Προστασία/ Φροντίδα	Ευκαιρίες/εφόδια Παροχές
	≠ Ενήλικη ζωή	Ευθύνες Αναμονή Προσγείωση
	Age Assessment	Δέσμευση θέσης Πλαίσιο τιμωρικής λογικής
Ευαλωτότητα	Παρελθόν Ταξίδι Αποχωρισμός	Τραύμα Βίωμα

	Ταυτότητα Ασυνόδευτοι ανήλικοι	Αιτούντες άσυλο που χρήζουν ιδιαίτερη προστασία
	Βαθμός ευαλωτότητας Εργαλειοποίηση Παραβατικότητα	Προτεραιοποίηση Ιατροκοποίηση
	Αδυναμία	Ψυχική – Σωματική
Πλαισίωση Παρέμβαση	«Συμφωνητικό συνεργασίας»	Υποδοχή Πληροφορία
	Δικαιώματα	Συνεδρίες Ενημέρωση
	Όρια	Κανόνες
	Συμπεριφορές	Επιτρεπτές και μη
Σχολειοποίηση	Τυπική εκπαίδευση Πρόσβαση	Εισαγγελική εξουσιοδότηση Εγγραφές

	Κανονικοποίηση	Ρουτίνα Πλάνο Στοχοθεσία
	Τελετουργία του σχολείου	Κίνητρο Λαχτάρα
	Κοινωνικότητα Ένταξη	Συναναστροφές/ φίλοι
«Η έννοια της μετάβασης»	Αστάθεια	Αυξημένη κινητικότητα
	Ενηλικίωση	Προετοιμασία Αυτονομία
	Abandon Άτυπες φυγές	Εργασία Κεντρική Ευρώπη
	«Οικογενειακή εντολή»	Πιέσεις Χρήματα
Ασφάλεια	Εμπιστοσύνη	Προσέγγιση Σχέση/ Μοίρασμα
	Ενεργοποίηση	Επαναφορά στο παρόν Άμεσα σχέδια
	Ανακούφιση Προσαρμογή	Περιβάλλοντα που δεν είναι αποδεκτή η βία
	Εναλλακτικές μορφές φροντίδας	Οργανωμένο πλαίσιο Αυξημένοι κίνδυνοι

Η πρώτη κατηγορία, «ανηλικότητα», είναι το βασικό χαρακτηριστικό που προσδιορίζει τα άτομα που δεν έχουν ξεπεράσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους, και στην παρούσα μελέτη τα ασυνόδευτα παιδιά πρόσφυγες. Η ανηλικότητα αναγνωρίζεται χρονικά (στην Ελλάδα, 0-18 ετών) και αποτελεί μια παροδική ιδιότητα. Είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ωριμότητα του ατόμου και συχνά μας παραπέμπει σε έννοιες όπως αυτή της παιδικότητας ή της εφηβείας. Βάσει Διεθνών Συμβάσεων και νομοθετικού πλαισίου, ο κάθε ανήλικος χρήζει ιδιαίτερης προστασίας και φροντίδας. Οι ανήλικοι αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τη νομοθεσία για παιδιά και εφήβους, ενώ τα άτομα άνω των 18 ετών, αντιμετωπίζονται όπως και όλοι οι αιτούντες άσυλου, σύμφωνα με τη νομοθεσία για αλλοδαπούς. Στην περίπτωση του ασυνόδευτου ανήλικου, η Εισαγγελία αναλαμβάνει ή ορίζει τον νόμιμο εκπρόσωπο ή εξουσιοδοτημένο κηδεμόνα για το κάθε παιδί. Η ανηλικότητα χαρακτηρίζεται πολλές φορές ως «περίοδος χάριτος» καθώς συνδέεται με την εξασφάλιση στέγης, τροφής, υγειονομικής περίθαλψης και εκπαίδευσης των ατόμων. Η απολαβή των προνομίων της ανηλικότητας μπορεί να λειτουργήσει θετικά στην εξέλιξη του ατόμου σε όλα τα επίπεδα (προσωπικό, επαγγελματικό, επίπεδο ένταξης) ενισχύοντας και προετοιμάζοντας τον ανήλικο για την ενήλικη ζωή. Βάσει αυτού, παρατηρείται το φαινόμενο ενήλικες να δηλώνουν ψευδείς ημερομηνίες γέννησης προκειμένου να «εκμεταλλευτούν» τις παροχές των ανηλίκων. Στις ανοιχτές δομές φιλοξενίας δεν εφαρμόζεται συχνά η μέθοδος του επαναπροσδιορισμού της ηλικίας (age assessment), παρά μόνο στις περιπτώσεις όπου υπάρχει μεγάλη απόκλιση ηλικίας.

Η δεύτερη κατηγορία, «ευαλωτότητα», παραπέμπει σε μια αυτόνομη και κεντρική έννοια που σχετίζεται με την κατάλληλη υποδοχή και την εξειδικευμένη φροντίδα και προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων. Αποτελεί μια ταυτότητα για τα παιδιά που έχουν χωριστεί από την οικογένεια και χρήζουν περίθαλψης, καθώς η συνεχής πίεση που προέρχεται από το παρελθόν και σχετίζεται με το βίωμα καθιστά τα άτομα ιδιαίτερα ευαίσθητα. Επιπλέον, είναι καθοριστική διαδικασία για το χαρακτηρισμό του ενδιαφερόμενου ως πρόσφυγα που χρήζει διεθνούς προστασίας. Η ευαλωτότητα αξιολογείται βάσει ειδικού εντύπου ιατρικής και ψυχοκοινωνικής εκτίμησης και διαβαθμίζεται σε μέση και υψηλή, ανάλογα με την παθολογία του ατόμου. Ο βαθμός της ευαλωτότητας αυξάνεται με βάση τις δυσκολίες που έχει αντιμετωπίσει το κάθε παιδί (υγεία, τραύμα, ταξίδι, κακοποίηση, μοναξιά, θρησκευτικές περίοδοι κ.α). Πολλές φορές η ευαλωτότητα συνδέεται και με την παραβατικότητα των ασυνόδευτων, προκειμένου να γίνει παραπομπή και μετακίνηση του παιδιού από ένα πλαίσιο εναλλακτικής φροντίδας (safe zone) σε ένα άλλο (ξενώνα) μέσω του ΕΚΚΑ. Έτσι, γίνεται λόγος για εργαλειοποίηση της ευαλωτότητας.

Η τρίτη κατηγορία αναφέρεται στην «πλαισίωση/ παρέμβαση» των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων στο πλαίσιο της εναλλακτικής φροντίδας. Η πλαισίωση

περιλαμβάνει ένα «συμφωνητικό συνεργασίας» μεταξύ παιδιού και κανονισμών λειτουργίας της δομής. Ας μην ξεχνάμε, ότι οι ανήλικοι που μεταφέρονται σε ασφαλείς ζώνες ή σε ξενώνα έχουν παραμείνει αρκετό χρονικό διάστημα στην προστατευτική φύλαξη ή σε κάποιο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης, όπου στερούνται ελευθερίας. Η κοινωνική υπηρεσία κάθε δομής οφείλει να ενημερώσει τον ανήλικο σχετικά με τις παροχές, τις λειτουργίες, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. Διατυπώνεται έντονα ο προβληματισμός σχετικά με την αντιμετώπιση των περιπτώσεων παραβίασης του κανονισμού λειτουργίας από τους φιλοξενούμενους ανηλίκους, και ειδικότερα σχετικά με το περιεχόμενο, τις διαβαθμίσεις και τη διαδικασία επιβολής αντίστοιχων συνεπειών. Η κατάσταση είναι σοβαρότερη στις περιπτώσεις όπου τα παιδιά ενδέχεται να εκδηλώνουν βίαιη και επιθετική συμπεριφορά, η οποία ενδέχεται σε κάποιες περιπτώσεις να συνδέεται και με διάφορα περιστατικά ήπιας παραβατικότητας. Η προώθηση και εφαρμογή καλών πρακτικών, όπως η οργάνωση συναντήσεων και ομάδων κοινότητας εντός των safe zones ή των ξενώνων, κρίνεται απαραίτητη.

Η κατηγορία της σχολειοποίησης (4^η κατηγορία) αφορά τη σχολική φοίτηση και ελεύθερη πρόσβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων στην τυπική εκπαίδευση. Για την εγγραφή του ανήλικου στο σχολείο είναι απαραίτητη η εισαγγελική εξουσιοδότηση προς τον παιδαγωγό ή τον κοινωνικό λειτουργό της εκάστοτε δομής, τα νομιμοποιητικά έγγραφα του παιδιού (τρίπτυχο ή βεβαίωση πρώτης καταγραφής), ο εμβολιασμός και η συμπλήρωση του Ατομικού Δελτίου Υγείας Μαθητή και η βεβαίωση φιλοξενίας όπου αναγράφεται ο τόπος διαμονής. Αξίζει να τονίσουμε, ότι σε αρκετά σχολεία των περιοχών όπου διαμένουν ασυνόδευτοι ανήλικοι δεν είναι εφικτή η εγγραφή τους λόγω μη λειτουργίας των Τάξεων Υποδοχής (ΖΕΠ) ή λόγω χωρητικότητας. Ακόμη κι όταν λειτουργούν Τάξεις Υποδοχής παρατηρούνται μεγάλες καθυστερήσεις ως προς την έναρξη (ενδεικτικά, το σχολικό έτος 2018-2019 οι Τ.Υ ξεκίνησαν τον μήνα Δεκέμβριο) με αποτέλεσμα οι ανήλικοι να χάνουν το κίνητρο και να διαρρέουν. Παρόλα αυτά, η τυπική εκπαίδευση παραμένει προτεραιότητα των ασφαλών ζωνών και των ξενώνων, καθώς τα παιδιά αποκτούν μια ροή κανονικότητας, κοινωνικοποιούνται σε ένα ασφαλές περιβάλλον και σταδιακά εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία. Ακόμη και σε ένα σχολείο με πολλά προβλήματα και ελλείψεις, όπως το ελληνικό, οι μαθητές αποκτούν γνώσεις, δεξιότητες, μαθαίνουν να αλληλεπιδρούν με συνομηλίκους και με μεγαλύτερους, να διεκδικούν, να αμύνονται και να κάνουν συμφωνίες. Έτσι το σχολείο βοηθά στην αλλαγή των στάσεων του ατόμου, στην καλύτερη προσαρμογή του στην κοινωνία και στην οικοδόμηση αξιών. Ειδικότερα στην εκπαίδευση των ανηλίκων προσφύγων, το σχολείο προσφέρει δύο επιπλέον πλεονεκτήματα, την κανονικότητα και την προστασία. Βοηθά τα παιδιά να κερδίσουν μια συστηματικότητα στη μέρα τους και να ξαναγυρίσουν στη

φυσιολογική παιδική τους ηλικία. Αυτό ενισχύει το αίσθημα της ασφάλειας και δρα θεραπευτικά στις τραυματικές εμπειρίες.

Η πέμπτη κατηγορία σχετίζεται με την «έννοια της μετάβασης». Προσδιορίσαμε τη μετάβαση σε δύο επίπεδα: α) στο επίπεδο της γεωγραφικής μετακίνησης και β) στο πέρασμα από μια κατάσταση σε μία άλλη. Το πρώτο επίπεδο συμπεριλαμβάνει το ταξίδι του ανήλικου από τη χώρα καταγωγής του προς την Ελλάδα, τη μεταφορά του από το πλαίσιο της προστατευτικής φύλαξης προς μία ανοιχτή δομή φιλοξενίας ή προς έναν ξενώνα, τη μετακίνησή του από μία χώρα σε μία άλλη είτε με τη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης είτε με την άτυπη φυγή του. Το δεύτερο επίπεδο έχει συμβολικές διαστάσεις και σχετίζεται με τη διέλευσή του από την ανηλικότητα στην ενήλικη ζωή και την αυτονομία, από το περιβάλλον του camp στο σχολικό περιβάλλον, από την μία τάξη στην επόμενη.

Η τελευταία κατηγορία, η «ασφάλεια», συνδέεται με τη διασφάλιση κατάλληλης και επαρκούς φιλοξενίας καθώς και με τις συνθήκες διαβίωσης των ασυνόδευτων ανηλίκων. Παιδιά που προέρχονται από χώρους διοικητικής κράτησης που υπολείπονται των στοιχειωδών προδιαγραφών αξιοπρεπούς διαβίωσης δυσκολεύονται να νιώσουν το αίσθημα της ασφάλειας. Στο πλαίσιο των ανοιχτών δομών φιλοξενίας, παρότι διασφαλίζονται οι βασικές ανάγκες των ανηλίκων (στέγη, τροφή, ιατρική περίθαλψη), η ασφάλεια δεν αποτελεί συνεχές, αφού τα παιδιά είναι εκτεθειμένα στην κοινότητα του ευρύτερου camp και των ενηλίκων. Αντίθετα, στους ξενώνες, όπου το πλαίσιο είναι περισσότερο προστατευμένο, τα παιδιά μπορούν να αισθανθούν μια υγιής οικειότητα, να απολαύσουν τη φροντίδα του σπιτιού και να ενεργοποιηθούν ευκολότερα.

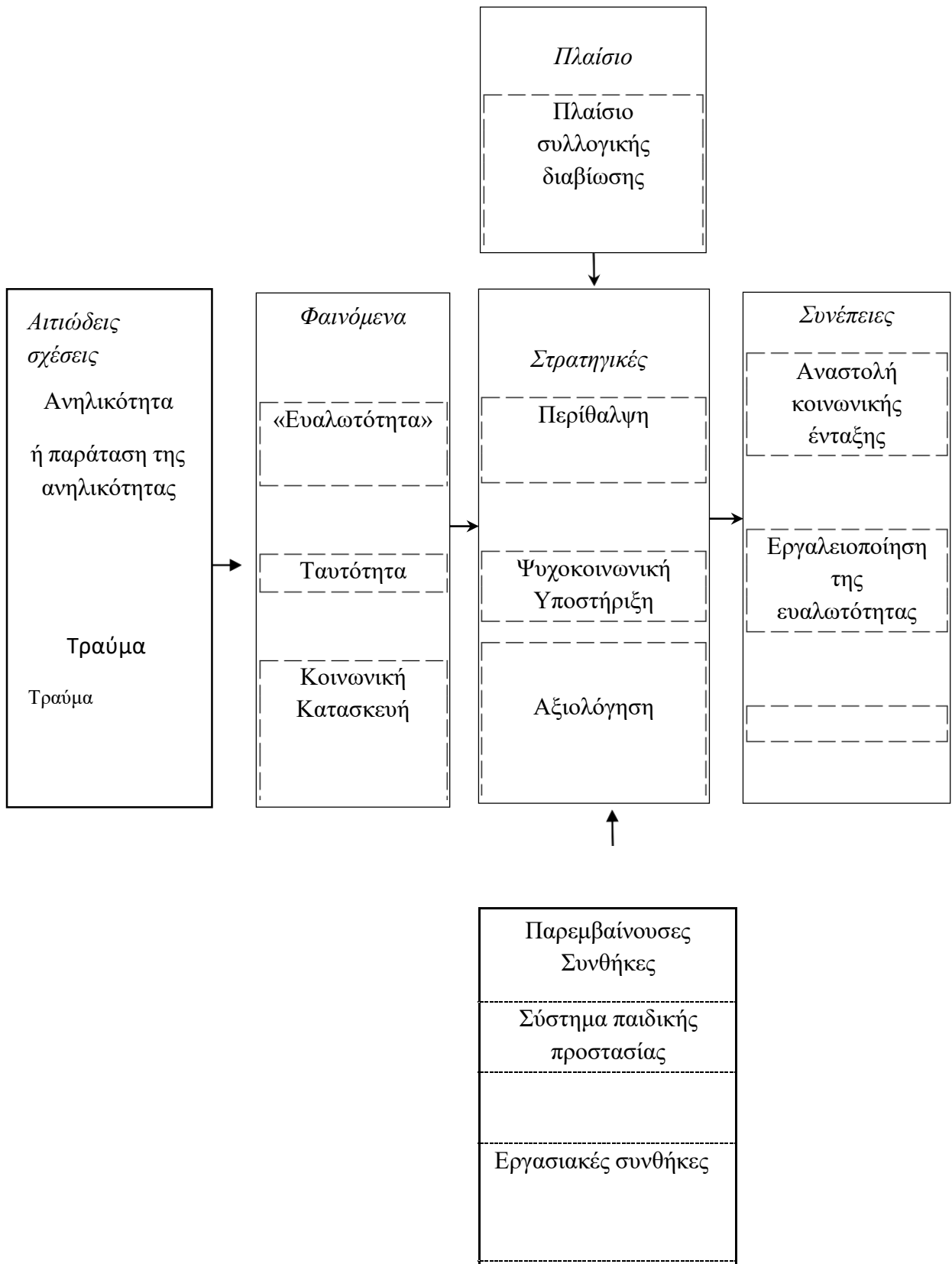
5.2 Αξονική Κωδικοποίηση των δεδομένων

Η αξονική κωδικοποίηση μας πληροφορεί για τις κύριες κατηγορίες και τις βασικές θεματικές διαστάσεις των δεδομένων. Έτσι, μόλις προσδιορίστηκαν τα κύρια θέματα, πραγματοποιήθηκε μια διαδικασία κωδικοποίησης δεύτερου επιπέδου που ονομάζεται αξονική κωδικοποίηση. Η αξονική κωδικοποίηση περιλαμβάνει τον προσδιορισμό μίας μόνο κατηγορίας ως κεντρικό φαινόμενο και τη διερεύνηση της σχέσης με τις άλλες (Strauss & Corbin, 1990). Στην αξονική κωδικοποίηση στοχεύουμε στην ανάπτυξη ενός

προτύπου κωδικοποίησης με βάση την επιλογή μιας κεντρικής κατηγορίας, την οποία τοποθετούμε στο επίκεντρο της διαδικασίας. Με αυτό τον τρόπο θα οριστούν γύρω από την επιλεγείσα κατηγορία οι «αιτιώδεις σχέσεις», το «πλαίσιο ανάπτυξης», οι «παρεμβαίνουσες συνθήκες» που επηρεάζουν την εμφάνισή του και, τέλος, τις «συνέπειες» (Strauss & Corbin, 1990). Στην περίπτωση μας, η αναγνώριση της κεντρικής κατηγορίας διευκολύνθηκε αρκετά, από την πρώτη φάση συλλογής των δεδομένων. Έτσι, μπορέσαμε να διατυπώσουμε ότι η κατηγορία της «ευαλωτότητας» καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο στις αναφορές του συνόλου των υποκειμένων της έρευνας. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, επιμέρους ιδιότητες της κατηγορίας της «ευαλωτότητας» συμπεριλαμβάνουν χαρακτηριστικά τα οποία τη διασυνδέουν με τις υπόλοιπες πέντε κατηγορίες και τις επιμέρους ιδιότητές τους. Στο σχήμα 1 παρουσιάζεται το πρότυπο μοντέλο αξονικής κωδικοποίησης, προσαρμοσμένο στην κεντρική μας κατηγορία.

Σχήμα 1. Αξονική κωδικοποίηση: Πρότυπο Μοντέλο που σχετίζεται με την «ευαλωτότητα» των ασυνόδευτων ανηλικών προσφύγων

Επεξεργασμένος Πίνακας από: Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions* : p.500



5.3 Επιλεκτική κωδικοποίηση

Στο τρίτο σύνολο διαδικασιών κωδικοποίησης, θα προσπαθήσουμε να δημιουργήσουμε μια ιστορία που συνδέει τις κατηγορίες. Με βάση την ιστορία θα επικυρώσουμε ένα παρεμβατικό σύνολο προτάσεων.

5.3.1 Αιτιώδεις σχέσεις και φαινόμενα: ευαλωτότητα και κοινωνική κατασκευή

Θα προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε μια θεωρητική επεξηγηματική πρόταση των φαινομένων που διερευνήθηκαν, αναδιατάσσοντας τις επιμέρους κατηγορίες που προέκυψαν με βάση τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Η ευαλωτότητα των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση που μας επιτρέπει να εξετάσουμε τις διαστάσεις της προσφυγικής ζωής και καθημερινότητας των ανηλίκων που αιτούνται άσυλο στην Ελλάδα.

Σημείο εκκίνησης αποτελεί η διάσταση των αιτιωδών σχέσεων που, θεωρητικά, λειτουργούν ως έναυσμα για τη μελέτη του φαινομένου της ευαλωτότητας. Οι αιτιώδεις σχέσεις στην παρούσα μελέτη σχετίζονται με την ανηλικότητα ή και με την παράταση αυτής και με το τραύμα. Η κυρίαρχη αντίληψη των εργαζομένων που συμμετείχαν στην έρευνά μας μάς προσανατολίζει προς μία περίπλοκη εκδοχή της σχέσης μεταξύ ευαλωτότητας και κοινωνικής κατασκευής. Τα κεντρικά φαινόμενα που αναδύθηκαν, εμφανώς παραπέμπουν στην έννοια της «ευαλωτότητας», η οποία αποτελεί και την κεντρική κατηγορία που διαμορφώθηκε κατά την ανάλυση των δεδομένων.

Οι αναφορές των εργαζομένων υπήρξαν πολύ σαφείς σε ό, τι αφορά τη διαμόρφωση μιας **σχέσης εμπιστοσύνης** μεταξύ παιδιού και εργαζόμενου ανά ιδιότητα, προκειμένου να γίνει η προσέγγιση του φαινομένου της ευαλωτότητας. «Τα παιδιά έχουν δύσκολα βιώματα και δεν τα προσεγγίζεις εύκολα. Με το πέρασμα του χρόνου, θα υπάρξει μια στιγμή που θα σου ανοιχτούν και τότε η επαφή θα είναι πολύ ουσιαστική. Πορεύομαι με αυτά που το παιδί θεωρεί σημαντικά, και όχι εγώ. Έτσι χτίζω μια σχέση εμπιστοσύνης με τους ανήλικους (ΑΜ3)¹³». «Από την ημέρα που το παιδί θα έρθει στον ξενώνα, εφαρμόζουμε το πλάνο των "προσώπων αναφοράς". Καθένας από εμάς γίνεται πρόσωπο αναφοράς για το κάθε παιδί, προκειμένου να συζητάμε τα προβλήματα, τα

¹³ ΑΜ3: Ψυχολόγος σε Ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων.

σχέδια και το πρόγραμμα δραστηριοτήτων που θα ακολουθεί κάθε παιδί. Όλα αυτά βασίζονται στον κώδικα αλληλοσεβασμού και αμοιβαίας εμπιστοσύνης (ΦΑ10)¹⁴».

Η γενική εκτίμηση της εμπειρίας των εργαζομένων με ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες, σχετίζει την ευαλωτότητα με την **ανηλικότητα**. Μια από τις κοινωνικές λειτουργούς που συμμετείχε στην έρευνα μας αναφέρει: «Ένας ανήλικος, πόσο μάλλον ένας ασυνόδευτος ανήλικος, είναι πολλαπλά ευάλωτος. Το να σε αναγκάσουν να φύγεις μόνος από το σπίτι σου στα 13, 14 ή 15 σου δημιουργεί αυτόματα εσωτερικές συγκρούσεις οι οποίες εκφράζονται με διάφορους τρόπους (ΧΠ1)¹⁵». Τα ασυνόδευτα παιδιά που έχουν διαφύγει στην Ευρώπη χωρίς την καθοδήγηση των γονιών τους ή κάποιου νόμιμου κηδεμόνα έχουν βιώσει μόνα τους κάθε είδους δυσκολίες. Οι εμπειρίες απώλειας και διαταραχής σε πολλαπλά επίπεδα βιώνονται από όλα τα παιδιά που χρειάστηκε να μετακινηθούν μόνα σε μια ευρωπαϊκή χώρα με διαφορετική κουλτούρα. Ένας από τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχε στην έρευνα ανέφερε χαρακτηριστικά «Τα παιδιά λόγω ηλικίας δεν έχουν γνώση και εμπειρίες, άρα δε μπορούν να τα καταφέρουν μόνοι τους. Δεν ταξιδεύουν με τους γονείς, είναι ανήλικοι, μόνοι και δεν ξέρουν βασικά πράγματα, όπως την έννοια του δικαιώματος, του πολίτη κλπ (ΤΣ5)¹⁶». Ας μην ξεχνάμε ότι στο νόμο 4375/2016, την ευαλωτότητα ορίζουν άτομα που ανήκουν σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες και η περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων βρίσκεται στην πρώτη γραμμή. Η συντονίστρια του Ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων μας είπε ότι «Τα παιδιά, λόγω της ανηλικότητας, αποζητούν την παρέα των ενηλίκων. Νιώθουν ανασφαλείς και τους λείπουν οι γονείς τους (ΔΑ9)¹⁷ ». Οι ανήλικοι που στερούνται το οικογενειακό τους περιβάλλον και, κυρίως, την επαφή με τους γονείς τους χάνουν το σημείο αναφοράς και την ασφάλειά τους. Στο πλαίσιο προστασίας των ασυνόδευτων παιδιών, τόσο στις μεταβατικές δομές φιλοξενίας όσο και στη μεσοπρόθεσμη διαβίωση,

Σε πολλές περιπτώσεις οι εργαζόμενοι συνέδεσαν την έννοια της ευαλωτότητας με το **τραύμα** των ασυνόδευτων παιδιών που φιλοξενούνται στο πλαίσιο της εναλλακτικής φροντίδας. Η έννοια του τραύματος υποδηλώνει μια αιτιώδη-απλουστευτική (causal-reductive) σχέση μεταξύ των εξωτερικών γεγονότων και των συνεπειών τους. Συγκεκριμένα, υποδηλώνει ότι η έκθεση σε συγκεκριμένα γεγονότα προκαλεί τραυματισμό στους ανθρώπους που τα υφίστανται (Papadopoulos, 2001a). Ως εκ τούτου, ολόκληρος ο προσφυγικός πληθυσμός ανάγεται σε μία κατηγορία «τραυματισμένων» ατόμων. Η κοινωνική λειτουργός σε ανοικτή δομή φιλοξενίας

¹⁴ ΦΑ10: Φροντιστής σε Ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων.

¹⁵ ΧΠ1: Κοινωνική λειτουργός σε Safe Zone με ασυνόδευτους ανήλικους.

¹⁶ ΤΣ5: Παιδαγωγός σε Safe Zone με ασυνόδευτους ανήλικους.

¹⁷ ΔΑ9: Συντονίστρια σε Ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων.

αναφέρει «Πολλά από τα παιδιά έχουν έρθει στην Ελλάδα κάτω από αντίξοες συνθήκες, ένα ιδιαίτερα επικίνδυνο ταξίδι, χωρίς τροφή, ενδυμασία, με κακοποίηση-λεκτική/σωματική/σεξουαλική. Καλούνται να διαχειριστούν τα κατάλοιπα αυτού του ταξιδιού, το λεγόμενο τραύμα, εδώ (NB2)¹⁸». Αξίζει να τονίσουμε ότι το πλαίσιο των εναλλακτικών μορφών φροντίδας δεν έχει θεραπευτικό χαρακτήρα. Αντίθετα, η δημιουργία υποστηρικτικών συνθηκών και η παροχή ανθρώπινης κατανόησης βοηθά τα άτομα να μειώσουν τις συναισθηματικές πιέσεις που έχουν δεχτεί. Η ψυχολόγος που συμμετείχε στην έρευνά μας σημείωσε ότι «Το τραύμα δε θεραπεύεται στο πλαίσιο ενός ξενώνα. Συμβιβάζεσαι, ζεις με αυτό, το ενσωματώνεις, μαθαίνεις να το διαχειρίζεσαι και συνεχίζεις. Προσπαθώ να επαναφέρω τα παιδιά στο τώρα για να τους ενεργοποιήσω, να συζητάμε για τα άμεσα σχέδια και όνειρά τους. Να αξιοποιήσουμε το τραύμα τους και τις αρνητικές τους εμπειρίες με θετικό τρόπο (AM3)».

5.3.2 Παρεμβαίνουσες συνθήκες και πλαίσιο: σύστημα παιδικής προστασίας και πλαίσιο συλλογικής διαβίωσης

Οι παρεμβαίνουσες συνθήκες (βλέπε Σχήμα 1) και τα στοιχεία του πλαισίου είναι δομικές συνθήκες που διευκολύνουν ή περιορίζουν τις παρεμβάσεις που παρέχονται. Ορισμένες παρεμβαίνουσες συνθήκες διευκολύνουν την εφαρμογή των στρατηγικών που έχουν στόχο τη διαχείριση του πληθυσμού των ευάλωτων-ασυνόδευτων ανηλίκων όπως αυτή του συστήματος παιδικής προστασίας. Ωστόσο, οι συνθήκες που επικρατούν στο ευρύτερο πλαίσιο συλλογικής διαβίωσης (ΚΥΤ, προστατευτική φύλαξη, ανοιχτές δομές φιλοξενίας) θεωρούνται περιοριστικές.

Το σύστημα παιδικής προστασίας βασίζεται στη Διεθνή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του παιδιού, στην οποία τα Ηνωμένα Έθνη συμφώνησαν ότι τα παιδιά, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, δικαιούνται ειδικής βοήθειας και υποστήριξης. Επιπλέον, σε εθνικό επίπεδο, το σχέδιο νόμου περί διεθνούς προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων ¹⁹ διασφαλίζει τα μέτρα ώστε να καλύπτονται επαρκώς οι ανάγκες των ανηλίκων.

Το πλαίσιο της συλλογικής διαβίωσης αποτελεί μέτρο παιδικής προστασίας καθώς εξασφαλίζει στους ανήλικους βασικές παροχές όπως στέγη, τροφή, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, υγειονομική περίθαλψη και, κυρίως, έναν ασφαλή χώρο με τη φροντίδα

¹⁸ NB2: Κοινωνική λειτουργός σε Safe Zone με ασυνόδευτους ανήλικους.

¹⁹ Άρθρο 32 (Άρθρο 31 Οδηγίας 2011/95/ΕΕ) Ασυνόδευτοι ανήλικοι.

εξειδικευμένου προσωπικού. Με τον εντοπισμό των παιδιών, τη μεταφορά τους σε ΚΥΤ ή αστυνομικό τμήμα/ προστατευτική φύλαξη και τη μετάβασή τους σε προσωρινή δομή φιλοξενίας ή ξενώνα, το παιδί καλείται να συμβιώσει συλλογικά.

Οι εργαζόμενοι στις ασφαλείς ζώνες εκτιμούν ότι η παρατεταμένη παραμονή των παιδιών στα camps δε λειτουργεί προστατευτικά. Χαρακτηριστικά, η κοινωνική λειτουργός αναφέρει «Το Safe Zone είναι μια προσωρινή λύση για να αποφεύγουν τα παιδιά την κράτηση. Η παραμονή των τριών μηνών και η μετέπειτα μετάβασή τους σε ξενώνα δεν τηρείται ποτέ, με αποτέλεσμα την ιδρυματοποίηση και την παραίτηση των ανήλικων. «Άμεση ανταπόκριση για μετακίνηση έχουμε μόνο αν υπάρχει αυξημένη ευαλωτότητα.NB2». «Τα συμπτώματα της ιδρυματοποίησης είναι πολύ έντονα. Η άρνηση, η αδράνεια, ο υπερβολικός ύπνος και η «βόλτα» από κοντέινερ σε κοντέινερ δε βοηθούν στην ομαλή ανάπτυξη του εφήβου. ΓΚ4».

Αντίστοιχες περιπτώσεις ιδρυματοποίησης συναντάμε, σε μικρότερο βαθμό, και στους ξενώνες ασυνόδευτων ανηλίκων. «Τα παιδιά μάς έρχονται από ασφαλείς ζώνες. Αρκετά από αυτά κοιμούνται πολλές ώρες ή ασχολούνται με το κινητό, σα να μην έχουν αντιληφθεί ότι βρίσκονται στο κέντρο της πόλης. ΜΚ8».

Ακόμη ένας παράγοντας που δε λειτουργεί βοηθητικά στην ανάπτυξη και ένταξη των ανηλίκων είναι το χωροταξικό πλαίσιο των Safe Zones. «Η μετακίνηση είναι πολύ δύσκολη και μας απομονώνει. Χρειαζόμαστε μια ολόκληρη ώρα για να φτάσουμε στο κέντρο της πόλης. ΧΠ1». «Το Safe Zone είναι κομμάτι του camp. Τα παιδιά έχουν καθημερινή συναναστροφή και επιρροή από τους ενήλικες και αυτό μας δημιουργεί προβλήματα. ΜΣ7». «Η επιλογή της τοποθέτησης των παιδιών σε απομακρυσμένες περιοχές, εκτός αστικού ιστού, περιορίζει την κοινωνικότητά τους. ΤΣ5».

Αντιλαμβανόμαστε ότι το ζήτημα της παιδικής προστασίας ενέχει μία πραγματικότητα με δυο διαφορετικές ερμηνείες. Η μία προβάλλεται από τη σκοπιά του συστήματος παιδικής προστασίας και η άλλη από το πρίσμα της εφαρμογής.

5.3.3 Συνέπειες: οι τρεις όψεις της «ευαλωτότητας» των ασυνόδευτων ανηλίκων

Στο επίπεδο των διεργασιών και των στρατηγικών που διαμορφώνουν την «ευαλωτότητα» ως κεντρικό φαινόμενο, αναδείξαμε τρεις συνέπειες: α) την αναστολή της κοινωνικής ένταξης, β) την εργαλειοποίηση της ευαλωτότητας και γ) την ιδρυματοποίηση των ασυνόδευτων ανηλίκων που διαμένουν σε ανοιχτές δομές φιλοξενίας και ξενώνες.

α) Στην έρευνά μας γίνεται αντιληπτό ότι τα περιβάλλοντα στα οποία τοποθετούνται οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες, μέσω του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης, έχουν ως αποτέλεσμα την κοινωνική απομόνωση παρά την κοινωνική ένταξη. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η κοινωνική ένταξη στοχεύει στην ομαλή μετάβασή από το καθεστώς προστασίας του αιτούντος άσυλο στην είσοδο της κοινωνίας υποδοχής, μέσω προγραμμάτων που συνδυάζουν την προσωρινή στέγασή τους με την παράλληλη παροχή μαθημάτων της ελληνικής γλώσσας, τη δυνατότητα εισόδου στην αγορά εργασίας, στην εξασφάλιση της χωρίς διακρίσεις πρόσβασής τους στην υγεία, την ασφάλιση, και την εκπαίδευση, στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών καθώς και στη διασφάλιση της συμμετοχής στα κοινά²⁰. Η αναφορά σε αισθήματα «εγκλωβισμού» και «απομόνωσης» των ομάδων, παραπέμπει αυτόματα στην παρεμπόδιση-αναστολή της κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην έρευνά μας αποτελεί η δυσκολία πρόσβασης στην εκπαίδευση λόγω μετακίνησης και καθυστερήσεων στην έναρξη των Τάξεων Υποδοχής. Εκπαιδευτικός σε ασφαλή ζώνη αναφέρει ότι «Το σχολικό έτος 2018-2019 τα παιδιά ξεκίνησαν να πηγαίνουν στο σχολείο το Δεκέμβριο. Τότε διασφαλίστηκε η μετακίνησή τους και ξεκίνησε η Τάξη Υποδοχής. ΜΣ7».

β) Στο πλαίσιο παροχής φροντίδας στον προσφυγικό πληθυσμό αναπτύσσονται εργαλεία για την αξιολόγηση της ευαλωτότητας, τα οποία συνιστούν καλή πρακτική *per se* στο όνομα του σεβασμού της ανθρώπινης ζωής. Οι συνθήκες που βιώνει το άτομο που θεωρείται ευάλωτο, οι υποκείμενες αιτίες που δημιουργούν τη συγκεκριμένη ευαλωτότητα, οι παράγοντες που αυξάνουν την ευαλωτότητα και οι συνθήκες του περιβάλλοντος που επηρεάζουν είτε αρνητικά είτε θετικά τις επιπτώσεις των παραγόντων που προκαλούν την ευαλωτότητα εξετάζονται περιπτωσιολογικά από την κοινωνική υπηρεσία των δομών φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων. Η φυσική και ψυχολογική κατάσταση, ο κίνδυνος αυτοτραυματισμού, η πρόκληση σωματικής βλάβης σε τρίτους, η αναπηρία και η ουσιοεξάρτηση αποτελούν βασικά εργαλεία για την αξιολόγηση της ευαλωτότητας.²¹ Η απόκτηση ενός εγγράφου που να αποδεικνύει την ευαλωτότητα προβάλλεται ως αναγκαία συνθήκη για το φάκελο του εκάστοτε παιδιού και κατ'επέκταση για την έκδοση πράξης παραπομπής λόγω ευαλωτότητας από μια δομή ανοιχτής φιλοξενίας σε έναν ξενώνα. Σε αυτή τη διαδικασία απαιτείται εξαιρετική εμπειρία και ευαισθησία για να διατηρήσει ένας επαγγελματίας την ισορροπία. Η κοινωνική λειτουργός σε ασφαλή ζώνη μας αναφέρει «Πολλές φορές αντιλαμβανόμαστε ότι η ευαλωτότητα είναι μια κατασκευασμένη έννοια την οποία αξιοποιούμε αναλόγως κάνοντας *case management* για τη γρηγορότερη προτεραιοποίηση των παιδιών σε

²⁰ Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, 2018.

²¹ ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ, 2018

ξενώνα. ΧΠ1». Υπό αυτό το πρίσμα, οι επαγγελματίες αναγκάζονται μερικές φορές να σπαταλούν μεγάλο μέρος του χρόνου τους «μετρώντας» επίπεδα ευαλωτότητας.

γ) Η ιδρυματοποίηση σχετίζεται, όπως είδαμε, με την παρατεταμένη παραμονή των ανηλίκων σε περιβάλλοντα τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο μεταβατικών δομών φιλοξενίας. Στην έρευνά μας γίνονται φανερές οι επιπτώσεις του φαινομένου. Σύμφωνα με τον Browne (2009), παιδιά που διαμένουν σε περιβάλλοντα χωρίς γονέα για περισσότερο από τρεις μήνες θεωρούνται ιδρυματοποιημένα παιδιά. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πλαίσια ιδρυματικής φροντίδας αφορούν μια οργανωμένη δόμηση των λειτουργιών διαβίωσης με αυστηρή ρουτίνα. Σε μια προσπάθεια προστασίας των ανήλικων παιδιών από την κακοποίηση και την παραμέληση, με γνώμονα τις νομικά κατοχυρωμένες διαδικασίες, πολλές φορές οι πολιτικές χυράσσονται αποσπασματικά και όχι παράλληλα με τις στρατηγικές πρωτοβάθμιας φροντίδας σε εναλλακτικά περιβάλλοντα. Με αυτό τον τρόπο, είναι πιθανόν να αυξάνεται η ευαλωτότητα των ασυνόδευτων ανηλίκων λόγω πλαισίου και ο σκοπός της παιδικής προστασίας να χαρακτηριστεί προβληματικός. Σύμφωνα με τον Papadopoulos (2010), η ευαλωτότητα είναι δυναμική, μεταβαλλόμενη και εξαρτάται από το πλαίσιο, τον χώρο, τον χρόνο, τις συνθήκες και τις σχέσεις αλληλεπίδρασης με άλλα άτομα, ομάδες, υπηρεσίες.

6. Συμπεράσματα

Ας επιστρέψουμε στα ερωτήματα που θέσαμε ήδη από την αρχή της εργασίας:

1. Πώς κατασκευάζεται κοινωνικά η ευαλωτότητα;

2. Πώς επιδρά ο προσδιορισμός της ευαλωτότητας στη σχολική φοίτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων;

6.1 Η κοινωνική κατασκευή της ευαλωτότητας

Σε ότι αφορά το πρώτο ερώτημα, είναι κατά την άποψή μας σαφές ότι η ευαλωτότητα συμβάλλει στην κοινωνική περιθωριοποίηση των ασυνόδευτων ανηλίκων και στον αποκλεισμό τους από βασικές διαδικασίες. Στο πλαίσιο αυτής της λογικής θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε την ευαλωτότητα με βάση τα εργαλεία της θεωρίας της κοινωνικής κατασκευής.

Αρχικά, η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής διερευνά τρόπους με τους οποίους η «πραγματικότητα αποτελεί αντικείμενο νοηματοδότησης και αλληλεπίδρασης των ανθρώπων με τους λόγους. Με άλλα λόγια μπορούμε να πούμε ότι η κατασκευή της ευαλωτότητας εξετάζεται σε δυο επίπεδα: 1. στο επίπεδο της αλληλεπίδρασης 2. στο επίπεδο των αναπαραστάσεων (Πεχτελίδης Ι., 2015). Η πρώτη διερευνά τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα εμπλέκονται στη διαμόρφωση της καθημερινής ζωής με τις δράσεις και αλληλεπιδράσεις τους και βιώνουν διαφορετικές πραγματικότητες στο πλαίσιο της κοινωνίας (παρόν). Η δεύτερη εξετάζει το πώς επηρεάζουν οι αναπαραστάσεις τις ζωές και τις εμπειρίες τους (παρελθόν).

Στην έρευνά μας μοιάζει πιο χρήσιμο να προσδιορίσουμε ξανά την κατάσταση στην οποία ένα παιδί θεωρείται τραυματισμένο ως μια κατάσταση στην οποία το άτομο έχει βιώσει δυσκολίες. Όπως φάνηκε, οι εργαζόμενοι που δουλεύουν με ασυνόδευτα παιδιά προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα χώρο για να μειώσουν τις συναισθηματικές πιέσεις και να ενεργοποιήσουν τους ανήλικους στο παρόν. Οι υποστηρικτικές συνθήκες και η παροχή ανθρώπινης κατανόησης φαίνεται βοηθητική σε συνδυασμό με την εξειδικευμένη παρέμβαση. Η συζήτηση γύρω από το τραύμα και τα βιώματα των παιδιών δημιουργεί αυτόματα μια κουλτούρα ευαλωτότητας. Παρατηρείται ότι οι ασυνόδευτοι

ανήλικοι συχνά αισθάνονται αβοήθητοι και στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν πρόσβαση στην παροχή νομικής, κοινωνικής και ιατρικής υποστήριξης καλούνται να αποδείξουν το βαθμό της ευαλωτότητάς τους. Με άλλα λόγια, αναγκάζονται να αναγάγουν τη θυματοποίηση σε κυρίαρχο κομμάτι της ταυτότητάς τους (Bala, 2004). Υπό αυτό το πρίσμα, η ευαλωτότητα εμφανίζεται ως αποτέλεσμα ενός συνόλου παραγόντων αλλά και ως μια έννοια εξαρτώμενη από το πλαίσιο και τις σχέσεις. Επιπλέον, η ευαλωτότητα του ατόμου επηρεάζεται από τις πιεστικές συνθήκες, τόσο από τις αντιξοότητες του παρελθόντος όσο και τις δυσκολίες του παρόντος. Η χρησιμοποίηση-εργαλειοποίηση του τραύματος και της ευαλωτότητας προσδιορίζει αυτόματα την ταυτότητα των ανηλίκων. Κι όταν κάνουμε λόγο για χρησιμοποίηση, εννοούμε την προβολή των ιστοριών και της σύγχυσης των ατόμων προκειμένου να «μετρηθεί» και στη συνέχεια να αξιολογηθεί το επίπεδο της ευαλωτότητας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι η ευαλωτότητα είναι μια έννοια υπό θεσμοποίηση. Δε γνωρίζουμε εάν έχει προσωρινή ισχύ στα άτομα, η οποία θα πάψει να υφίσταται όταν θα αναπτύξουν καινούριες δεξιότητες και δομήσουν τη ζωή τους στη χώρα την οποία βρίσκονται ή εάν αποτελεί ένα συνεχές που θα αυτό-προσδιορίζει το άτομο.

Σε επίπεδο πολιτικών γίνεται αντιληπτή η απουσία ενός ολοκληρωμένου μηχανισμού στήριξης των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ο κεντρικός σχεδιασμός δεν έχει ως στόχο να αφαιρέσει από τους ασυνόδευτους ανήλικους τα στοιχεία της «προσφυγοσύνης», που λειτουργούν ανασταλτικά στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης.

6.2 Η επίδραση της ευαλωτότητας στη σχολική φοίτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων

Ανεξάρτητα από το καθεστώς διαμονής τους στην Ελλάδα, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι έχουν το δικαίωμα της απρόσκοπτης πρόσβασης στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά χρειάζεται να αναζητήσουν τρόπους για να δημιουργήσουν δεσμούς και να συμμετέχουν ισότιμα στην κοινωνία. Η εξασφαλισμένη νομική προστασία κατέχει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση των ατόμων για συμμετοχή. Η ενεργή συμμετοχή του ατόμου και η ολοκλήρωσή του ως αυτό-προσδιοριζόμενου

μέλους μιας κοινωνίας οδηγεί στην κοινωνική ένταξη. Η έννοια της ένταξης μάς παραπέμπει, αρχικά, στην απόρριψη κάθε ενέργειας που οδηγεί στην περιθωριοποίηση. Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων, η ένταξη θα πρέπει να επικεντρώνεται στις ιδιαίτερες δυσκολίες και τις προκλήσεις που προκύπτουν από τη συμμετοχή των ατόμων στα νέα δεδομένα.

Στο πλαίσιο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής παρέχεται υποστήριξη με εξατομικευμένο σχέδιο δράσης. Η Κοινωνική Παιδαγωγική είναι προσανατολισμένη στον «βίοκοσμο των παιδιών» και προσανατολίζεται στους τρόπους αντιμετώπισης και επεξεργασίας των προβλημάτων των ατόμων, στην δημιουργία στόχων και ζητημάτων που προκύπτουν από την κοινωνική κατάσταση και τις εμπειρίες (Thiersch, 1992). Τα ατομικά πλάνα δράσης αποτελούν βασικό σημείο εκκίνησης για την έννοια του «προσανατολισμού στο βίοκοσμο» που προβάλλει η Κοινωνική Παιδαγωγική, η οποία περιλαμβάνει τη συνολική κατάσταση των ανηλίκων. Ο προσανατολισμός στο βίοκοσμο σημαίνει αποδοχή της ποικιλομορφίας των κοινωνικών εμπειριών.

Αντιλαμβανόμαστε ότι οι συνθήκες της καθημερινής ζωής επιτρέπουν στους Κοινωνικούς Παιδαγωγούς να αναπτύσσουν επιλογές σε φαινομενικά αδιέξοδες καταστάσεις και να εμβαθύνουν στα κοινωνικά δεδομένα με στόχο την ανάπτυξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης και την κινητροδότηση των ατόμων.

Εντοπίζουμε δύο κατηγορίες που αποδεικνύουν ότι ο προσδιορισμός του ανήλικου ως «ευάλωτου» επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη σχολική φοίτηση. Η πρώτη κατηγορία σχετίζεται με τη στάση των ίδιων των ατόμων, τις προσδοκίες και τις συνθήκες στις οποίες ζουν. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τη στάση της κοινωνίας και των πολιτικών αποφάσεων γύρω από το ζήτημα της ευαλωτότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Οι ανήλικοι που διαμένουν σε προσωρινές δομές φιλοξενίας ή ξενώνες δυσκολεύονται να εντάξουν την κανονικότητα του σχολείου στην καθημερινότητά τους, στην κατάσταση, δηλαδή, αναμονής για τη μετάβαση από ένα πλαίσιο σε ένα άλλο. Μεταθέτουν λοιπόν τη στιγμή αυτή στο μέλλον, όταν η ζωή τους θα αποκτήσει μεγαλύτερη σταθερότητα. Η τακτική σχολική φοίτηση προϋποθέτει σταθερές συνθήκες ζωής και οργάνωση του χρόνου, προϋποθέσεις αρκετά δύσκολες στις συγκεκριμένες συνθήκες. Επιπλέον, τα παιδιά που πρόκειται να φύγουν δεν κρίνουν απαραίτητη τη φοίτησή τους σε ελληνικό σχολείο, όχι γιατί δεν αντιλαμβάνονται την αξία της εκπαίδευσης, αλλά γιατί η φοίτησή τους δεν εξυπηρετεί στην προοπτική της μετεγκατάστασης.

Ο σχεδιασμός για το προενταξιακό σχολικό έτος 2016-2017 αποτελεί πρακτική που «μαρτυρά» την επιρροή της ευαλωτότητας στη σχολική φοίτηση. Η διαμόρφωση των ΔΥΕΠ βασίστηκε στη λογική της μετάβασης των ανηλίκων προσφύγων από μια

εμπόλεμη κατάσταση σε μία κανονικότητα. Για το λόγο αυτό, ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός χρειάστηκε να γίνει πιο ευέλικτος, ιεραρχώντας διαφορετικά τους εκπαιδευτικούς στόχους. Έτσι προτάθηκε η λειτουργία των τμημάτων σε ειδικές Δομές Υποδοχής Εκπαίδευσης Προσφύγων, με απογευματινή φοίτηση των παιδιών. Η λύση αυτή δεν προσέφερε στα παιδιά την ευκαιρία να βιώσουν μια κανονικότητα και μια ρουτίνα σχολικού καθημερινού προγράμματος, καθώς τους στερούσε τη συναναστροφή με συνομηλίκους και τους απομόνωνε από τη σχολική κοινότητα. Στην πραγματικότητα το εκπαιδευτικό σύστημα διαμόρφωσε δυο σχολικά προγράμματα που λειτουργούσαν παράλληλα και ανεξάρτητα χωρίς κανένα σημείο συνάντησης.

Βιβλιογραφία

- Bala, J. (2004). *Beyond the personal pain: integrating social and political concerns in therapy with refugees*. In D. Ingleby (Ed.), *Forced migration and mental health: rethinking the care of refugees and displaced persons* (pp. 169-182). New York: Springer
- Birks, M., & Mills, J. E. (2012). *Grounded theory: A practical guide*. Los Angeles: Sage
- Browne, K. (2009). *Keeping children out of harmful institutions*. Save the Children: London, UK.
- Bourgonje, P. (2010) *Education for refugee and asylum seeking children in OECD countries*.
- Γραφείο Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (2009), *ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ*, Αθήνα
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory in the 21st century*. Thousand Oaks: Sage.
- Charmaz, K. (2012). "Grounded Theory." *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*. SAGE Publications
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage.
- Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη (2018), Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2019). Επικαιροποιημένη κατάσταση: *Ασυνόδευτα Ανήλικα στην Ελλάδα 15 Δεκεμβρίου 2017*. Ανακτήθηκε 31 Οκτωβρίου 2019, από http://www.ekka.org.gr/images/GR_EKKA_Dashboard_31-10-2019.pdf
- Επιστημονική Επιτροπή για τη στήριξη των παιδιών των προσφύγων,(2017). *Έκθεση αποτίμησης του έργου για την ένταξη των παιδιών των προσφύγων στην εκπαίδευση (Μάρτιος 2016- Απρίλιος 2017)* Όπως ανακτήθηκε 9-1-2019 από: <http://www.minedu.gov.gr/news/28723-16-06-17-ekthesi-apotimisis-tou-ergou-gia-tinentaksi-ton-paidion-ton-prosfygon-stin-ekpaidefsi-kai-protasi-gia-to-neo-etos-2>
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity*. Mill Valley. CA : Sociology Press.
- Glaser, B. G. (2001). *The grounded theory perspective : conceptualization contrasted with description*. Mill Valley: Sociology Press.

- ΟΗΕ. (1990). *Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού*. Νέα Υόρκη: ΟΗΕ.
- Thiersch, H. (1992). *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Aufgaben der Praxis im sozialen Wandel*. Weinheim: Juventa. στο Πανταζής, Β. (2015) Κοινωνική Παιδαγωγική και παιδιά πρόσφυγες σελ. 12.
- Papadopoulos, R. K. (2001). *Refugees, therapists and trauma: Systemic reflections*. Context: The Magazine of the Association for Family Therapy, 54, 5-8
- Papadopoulos, R. K. (2010). *Enhancing Vulnerable Asylum Seekers' Protection (EVASP) Trainers' Handbook*. Rome: International Organisation for Migration. Ανακτήσιμο από https://asop4g.eu/wp-content/uploads/2019/01/EVASP-TrainersHandbook_Trauma-vulnerabilities.pdf
- Πεχτελίδης, Ι. (2015). *Κοινωνιολογία της Παιδικής Ηλικίας*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σελ.30
- Schmeling A et al. (2011) *Forensic Age Estimation in Unaccompanied Minors and Young Living Adults, Forensic Medicine- From Old Problems to New Challenges*, Prof. Duarte Nuno Vieira (Ed)
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research : grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park: Sage.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1997). *Grounded theory in practice*. Thousand Oaks: Sage.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Σπυροπούλου, Α. (2016). *Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ως πρόσφυγες και μετανάστες*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. (1989). *Τα 54 Άρθρα της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού*.
- Σύμβαση της Γενεύης του 1951 «περί του καθεστώτος των προσφύγων» (Πρωτογενής Πηγή)
- Συνήγορος του πολίτη (2015), *Ευάλωτες , Ευπαθείς Ομάδες* Όπως ανακτήθηκε 3-5-2019 <https://www.synigoros-solidarity.gr/452/evalotes-efpatheisomades>
- Συνήγορος του Πολίτη /UNHCR(2005) . *Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα ασυνόδευτα παιδιά που ζητούν άσυλο*. Αθήνα. Ανακτήθηκε 7 Οκτωβρίου 2017, από [file:///C:/Users/kater/Downloads/SCEPGR%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/kater/Downloads/SCEPGR%20(1).pdf)
- Συνήγορος του πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού.(2014). *Το ζήτημα της*

διαπίστωσης της ανηλικότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων. Ανακτήθηκε 27 Μαΐου 2017,

από https://www.synigoros.gr/resources/porisma_diapistosi-anilikotitasasynodefton-anilikon.pdf

Συνήγορος του πολίτη/ UNHCR.(2016). *Μηχανισμός παρακολούθησης των δικαιωμάτων των παιδιών που μετακινούνται*. Δεκέμβριος- Ιούλιος 2016, Αθήνα. Ανακτήθηκε 7 Οκτωβρίου 2017, από <https://www.synigoros.gr/resources/20170420ekthesi-mixanismos.pdf>

Συνήγορος του παιδιού (2017).*Επισκέψεις σε δομές φιλοξενίας προσφύγων - μεταναστών και χώρους προστατευτικής φύλαξης ασυνόδευτων ανηλίκων στη Βόρεια Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 17 Νοεμβρίου 2017, από <http://www.0-18.gr/qiamegaloyis/nea/episkepseis-se-domes-filoksenias-metanaston-prosfygon-kai-choroysprostateytikis-fylaksis-asynodeyton-anilikon-sti-boreia-ellada>

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, (2011) *Προστατεύοντας τους Πρόσφυγες και ο ρόλος της Ύπατης Αρμοστείας*, Αθήνα, UNCHR.

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, (2012) *Συμβολή στο διάλογο για το μεταναστευτικό και το άσυλο*, Αθήνα, UNCHR.

Παράρτημα

Παράρτημα 1. Πίνακας Συνεντεύξεων

Κωδικός	Ιδιότητα	Δομή ΑΑ	Σπουδές	Ηλικία	Φύλο	Φωτογραφία Παράρτημα 2
ΧΠ1	Κοινωνική Λειτουργός	SAFE ZONE ΣΧΙΣΤΟΥ	Κοινωνική Εργασία	53	Θ	Φωτογραφία 1
NB2	Κοινωνική Λειτουργός	SAFE ZONE ΘΗΒΑΣ	Κοινωνική Εργασία	46	Θ	Φωτογραφία 2
ΑΜ3	Ψυχολόγος	ΞΕΝΩΝΑΣ ΑΑ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ	Ψυχολογία	48	Θ	Φωτογραφία 3
ΓΚ4	Παιδαγωγός	SAFE ZONE ΘΗΒΑΣ	Κλασική Φιλολογία	29	Α	Φωτογραφία 4
ΤΣ5	Παιδαγωγός	SAFE ZONE ΣΧΙΣΤΟ	Παιδαγωγικά	50	Α	Φωτογραφία 5
ΕΑ6	Παιδαγωγός	ΞΕΝΩΝΑΣ ΑΑ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ	Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής Ψυχολογίας	39	Θ	Φωτογραφία 6
ΜΣ7	Παιδαγωγός	SAFE ZONE ΘΗΒΑΣ	Φιλοσοφικών Κοινωνικών Σπουδών	29	Θ	Φωτογραφία 7
ΜΚ8	Συντονίστρια	ΞΕΝΩΝΑΣ ΑΑ ΕΞΑΡΧΕΙΑ	Κοινωνική Εργασία	33	Θ	Φωτογραφία 8
ΔΑ9	Συντονίστρια	ΞΕΝΩΝΑΣ ΑΑ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟ	Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας	44	Θ	Φωτογραφία 9
ΦΑ10	Φροντιστής	ΞΕΝΩΝΑΣ ΑΑ ΕΞΑΡΧΕΙΑ	Κλασική Φιλολογία	25	Α	Φωτογραφία 10
ΚΖ11	Φροντιστής	ΞΕΝΩΝΑΣ ΑΑ ΕΞΑΡΧΕΙΑ	Κοινωνική Εργασία	31	Α	
ΚΜ12	Υπεύθυνος Εκπαίδευσης	-	Κοινωνιολόγος της Εκπαίδευσης	46	Α	

Μη τυπική
εκπαίδευση
Ενίσχυση
Μελέτη



Σχολειοποίηση
Γνώση, λαχτάρα για μάθηση
Συνεργασία με τις σχολικές
μονάδες/εποπτεία
ΖΕΠ-ώρες; Χρονική διάρκεια

Εμπιστοσύνη
Ευθύνη,
λειτουργικότητα,
μόρφωση/υπόβαθρο,
όρια, ειλικρίνεια

Ιδρυματοποίηση
Ύπνος, χρήση
κινητού ≠
συμμετοχή

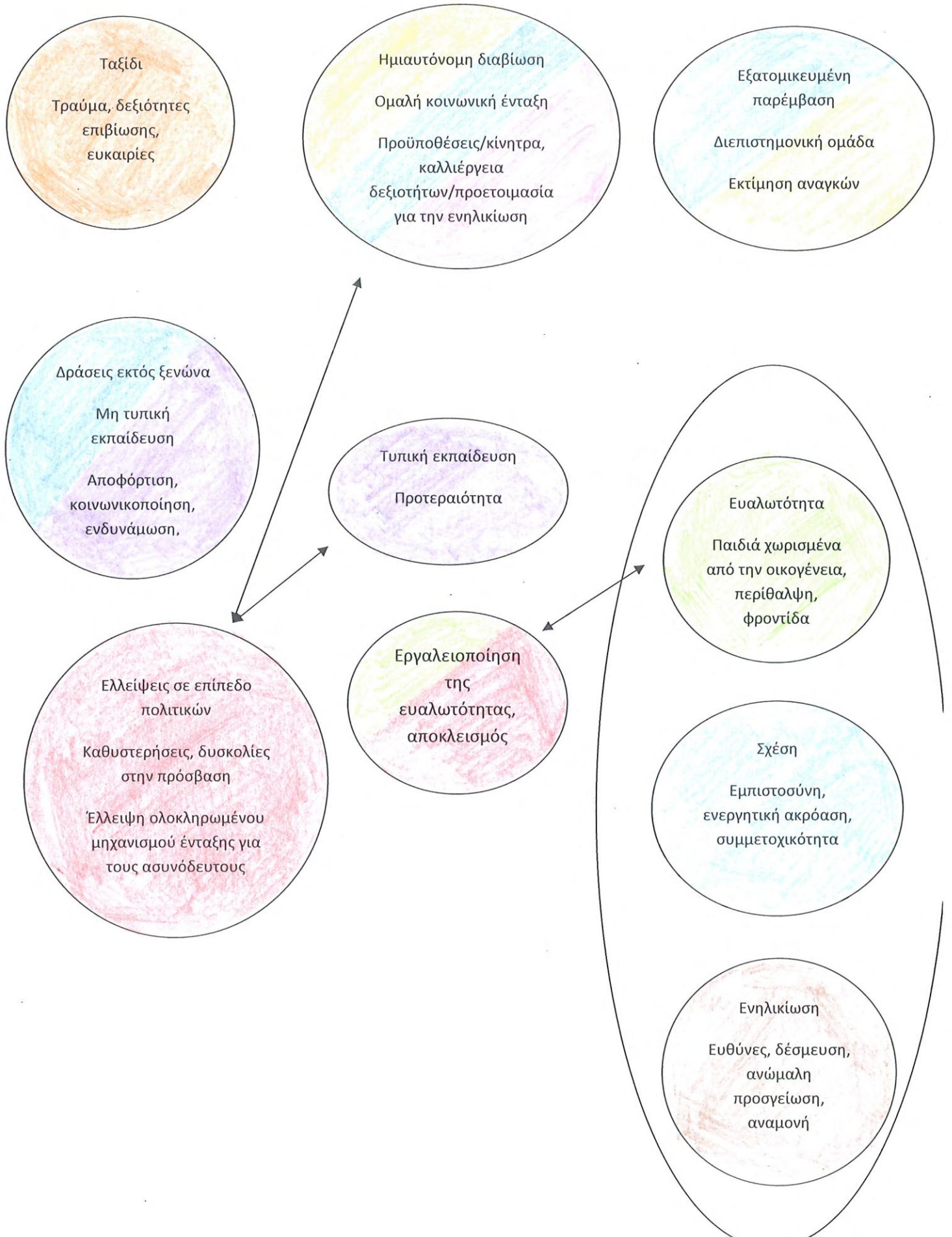
Εξατομικευμένο
πλάνο/στοχοθεσία
Διεπιστημονική ομάδα-
συνεργασία ειδικοτήτων
Ερεθίσματα, δεξιότητες,
όνειρα

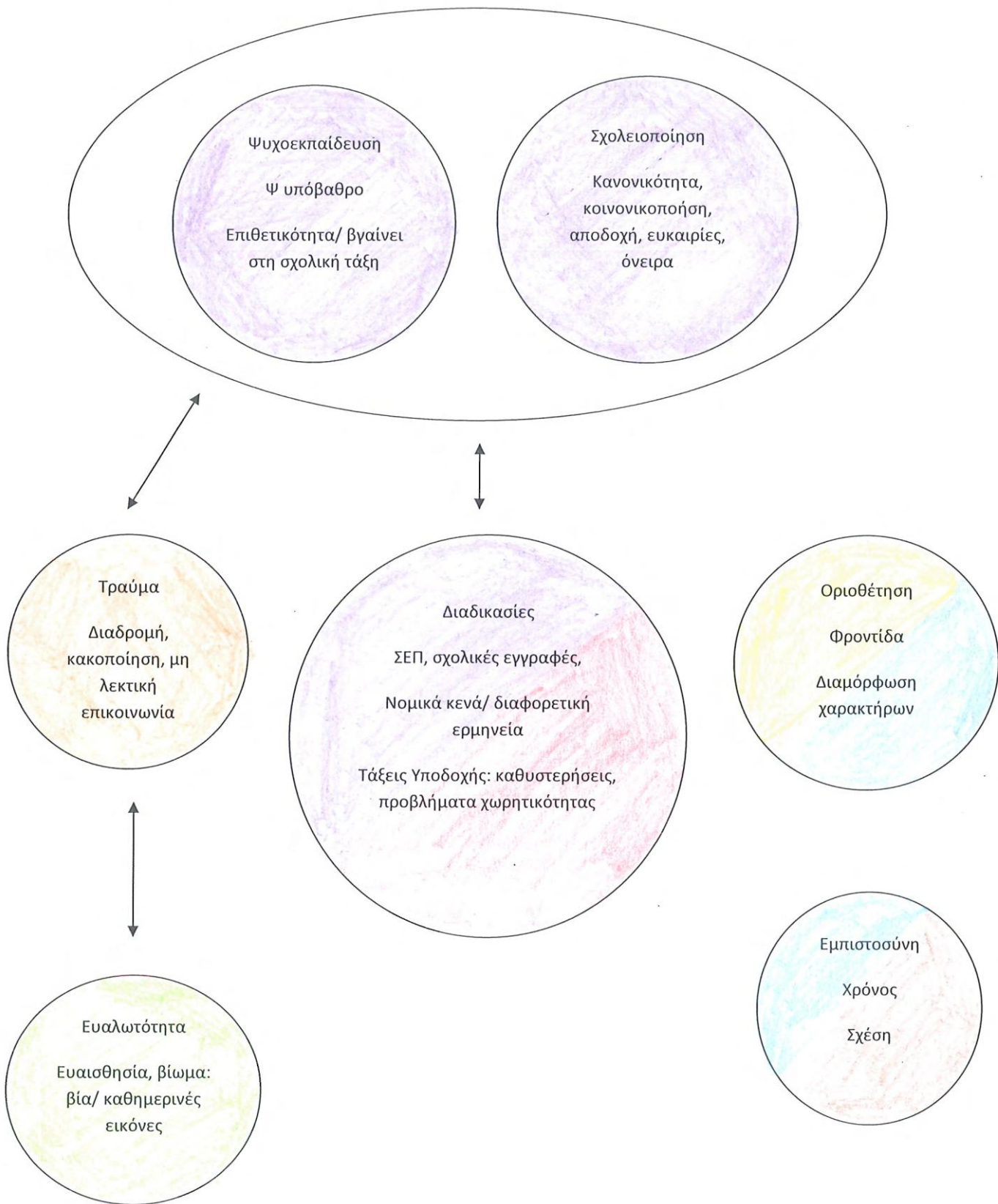
ABANDON
Άγχος εύρεσης εργασίας,
νομική
υπόθεση/αρνητική
απάντηση-απορριπτική =
χαμένες ισορροπίες

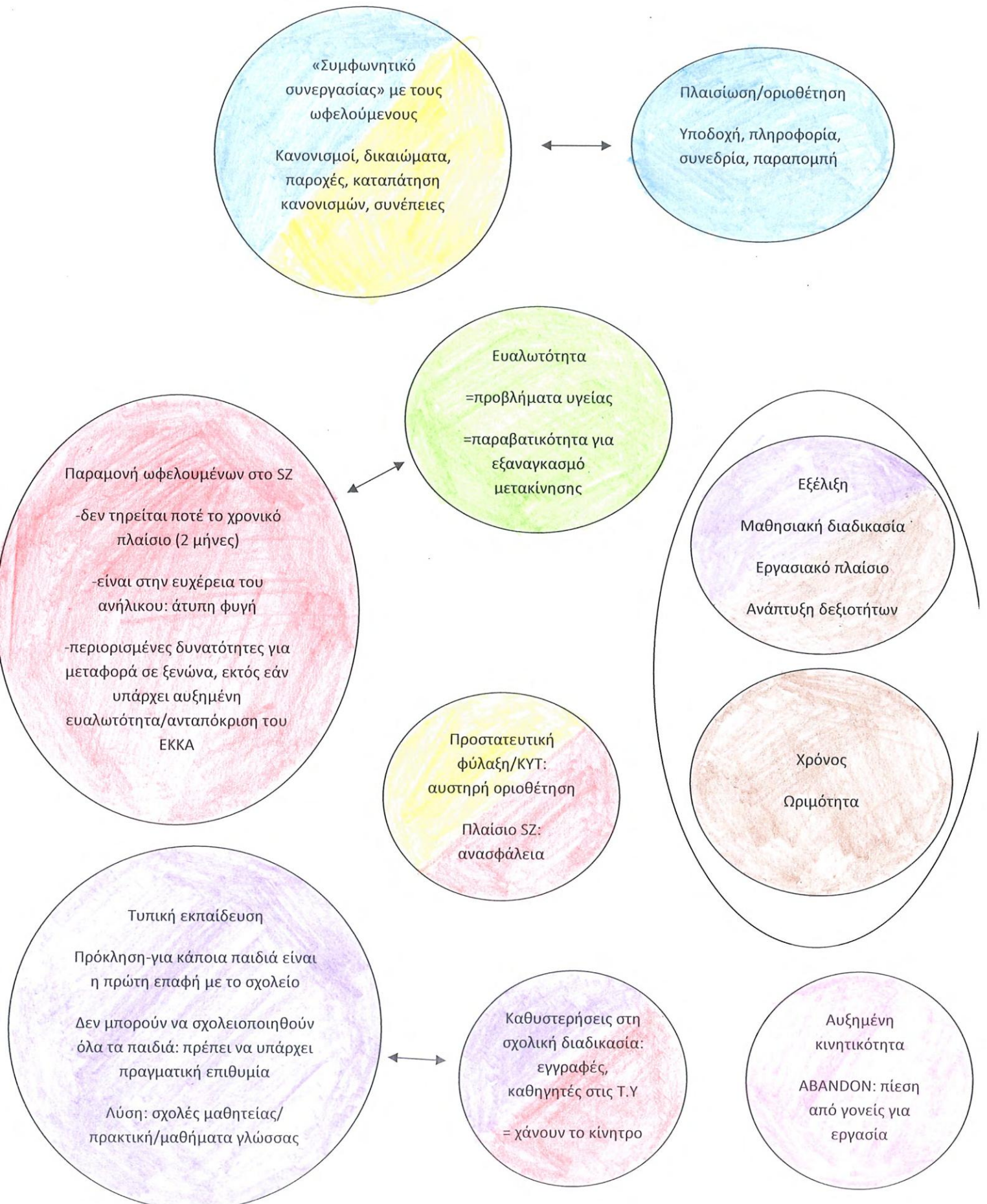
Παιδικότητα
Εφηβεία,
φροντίδα, χρόνος

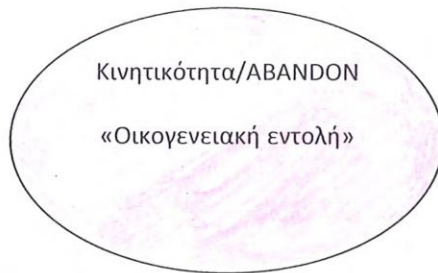
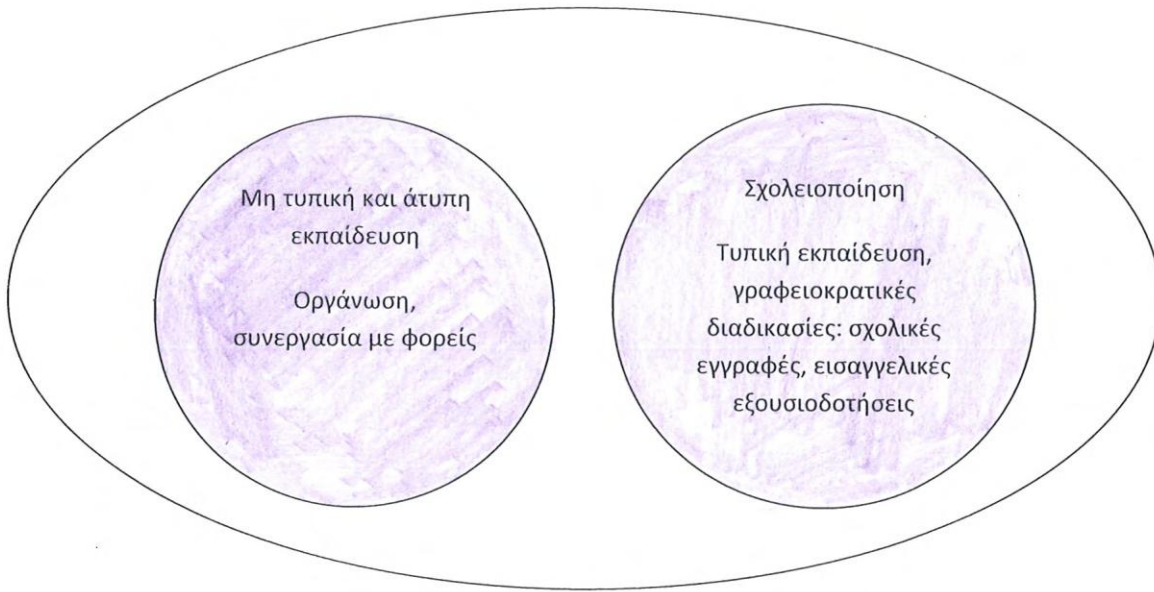
Ανηλικότητα
Ευκαιρίες/
προνόμια/
απολαβές
-> age assessment

Ενηλικίωση
Εφόδια
Ευθύνες
Δικαιώματα

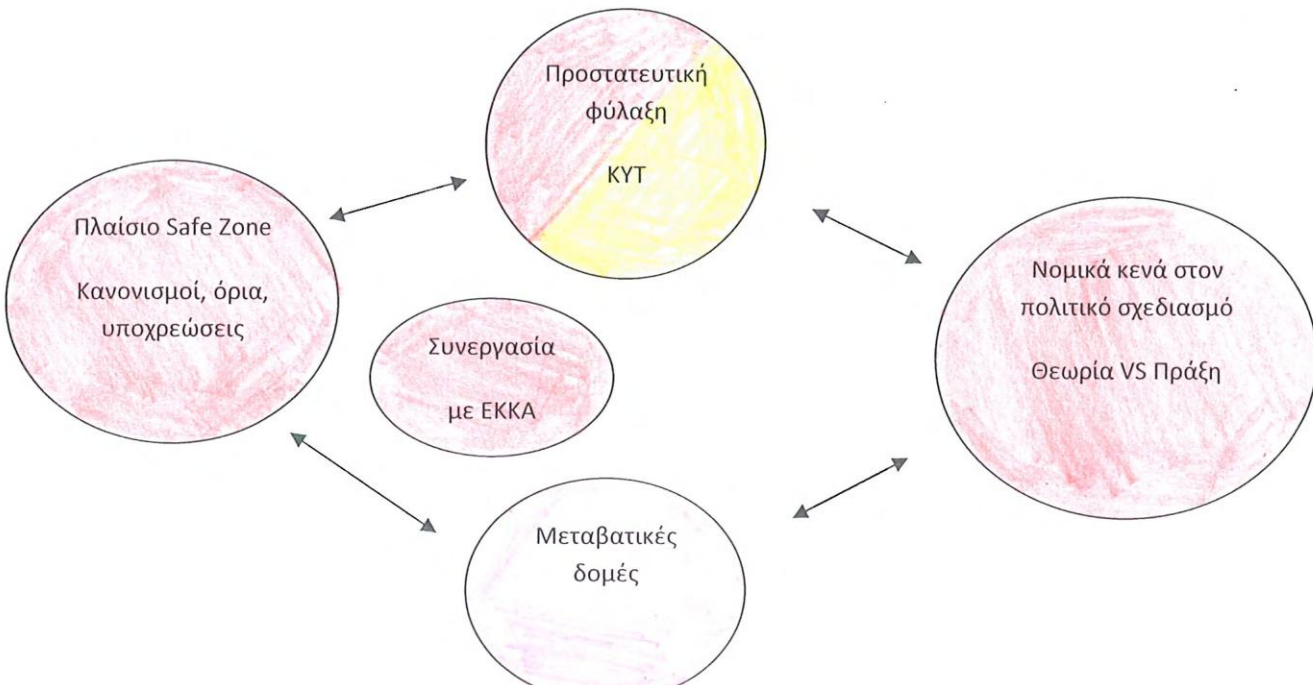
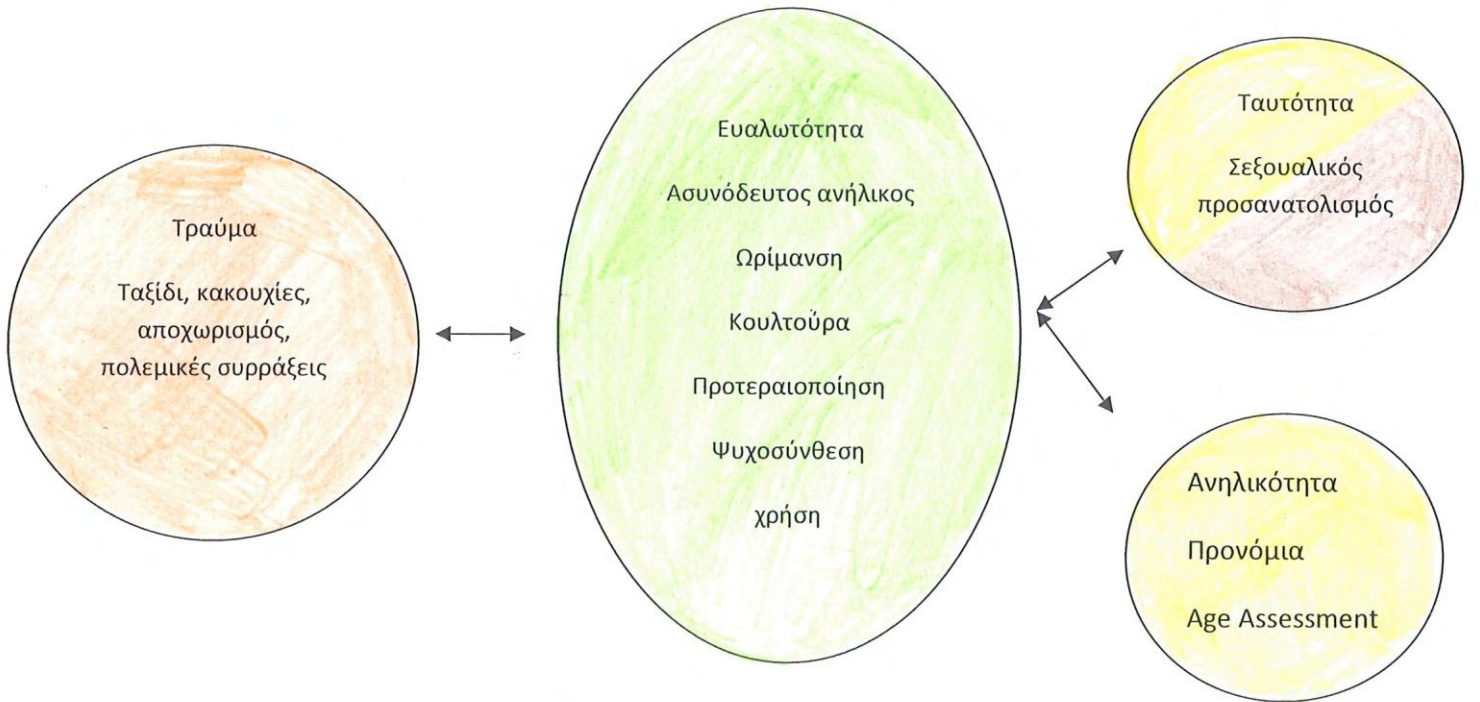
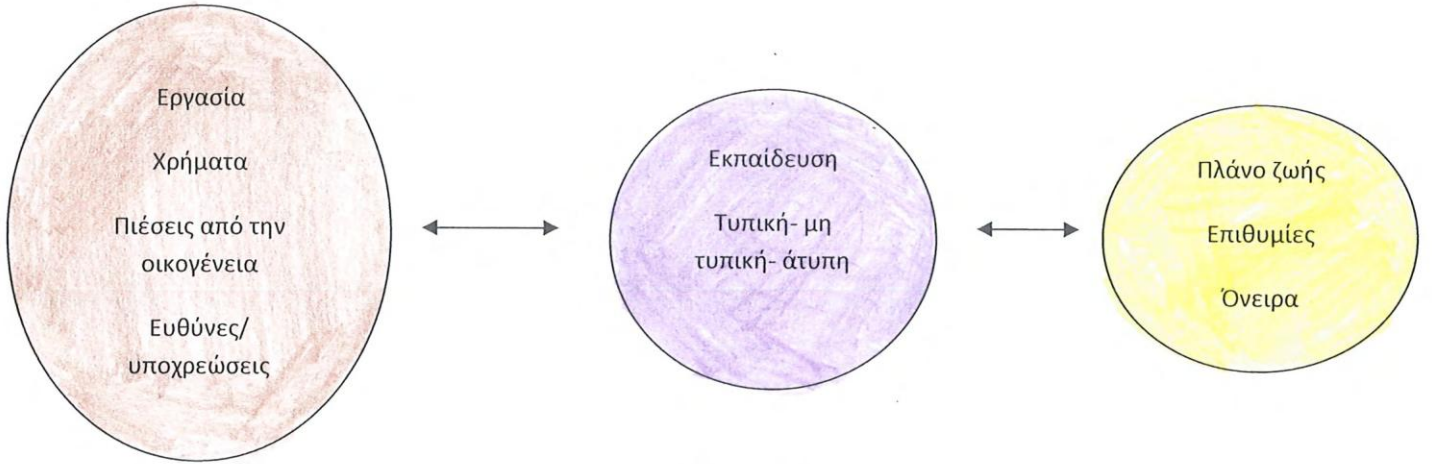




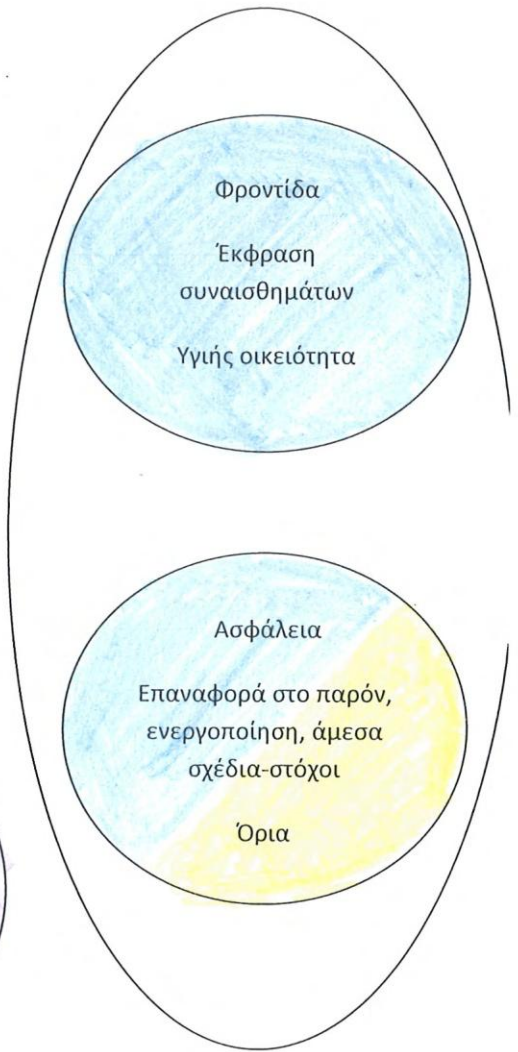








AM3 10/08



Μη τυπική και άτυπη
εκπαίδευση
Οργάνωση,
συνεργασία με
φορείς

Σχολειοποίηση
Τυπική εκπαίδευση,
γραφειοκρατικές διαδικασίες:
σχολικές εγγραφές,
εισαγγελικές εξουσιοδοτήσεις
Δυσκολίες: Τμήματα Ένταξης,
χωροτικότητα, αναμονή

Παιδιά
«Φαντάσματα»
Παιδιά που απέχουν
από κάθε μορφή
κοινωνικοποίησης/
ένταξης

Κινητικότητα/ABANDON
Αναζήτηση εργασίας
Πιέσεις από οικογένεια

Νομικά κενά
Ερμηνεία της
νομοθεσίας με
διαφορετικούς
τρόπους

Ανηλικότητα
«περίοδος χάριτος»
Παροχές: στέγη, τροφή,
εκπαιδευτικά
προγράμματα

Ιδρυματοποίηση-
συμπτώματα
Άρνηση, αδράνεια, θλίψη,
υπερβολικός ύπνος, από
container σε container,
πλαίσιο safe zone

Η μόνη σταθερή
στο safe zone είναι
η αστάθεια

Age Assessment
Ενήλικος που δεσμεύει
μία θέση
Να μην λειτουργεί
τιμωρητικά

